TRI

PRIPOVIESTI BEZ NASLOVA.

NAPISAO

KSAVER ŠANDOR-GJALSKI.

U ZAGREBU.
Naklada „Matice Hrvatske".
1887.

TRI PRIPOVIESTI BEZ NASLOVA.x

itali smo zajedno Gregorčičeve pjesme. Davno smo već svršili zadnji listak, a još je uviek svezak pred nama raztvoren ostao. Nikako se niesmo mogli oteti pjesniku i njegovim pjesmam. I onda u jedared bez pripomenka kakova — gotovo bez domišljaja — uzeli smo u isti čas tihim tronutim glasom oboje nas ponavljati:

A ker nikdó ne šteje te,
Ker ves te svet teptá s nogami,
jaz ljubim tem srčneje te,
jaz ljubim tem zvesteje te
a ljubim te s solzami, —
. . . .
Oj mati moja domovina,
ljubezen moja ti edina! —

I nekoliko puta redom morali smo da stihove opetujemo. Tada prekine prva ona:

— Ja se nehote kod ovih rieči na nešto sjećam. Ovi stihovi bude u meni nekaku spomen. —

— Bit će — te ste tronuta — kano što sam i ja!

— Jest — jest — al opet — jednako mi se čini — tä — čekajte! I jest — eto. Za cielo te i Vi nieste zaboravili. Nije tome davno. Znadete li, da ste ono prije godinu ili dvie medju pismi pokojnoga Frana našli nekakav svezak — i čïtali ste mi ga — ma — nije moguće da ne znate? —

— Jest — sjećam se. One tužne tri pripoviesti — al ne sjećam im se više naslova. —

— Čini mi se — i nemaju naslova. Dajte — potražite ih —! Za ovimi stihovi ja moram na njih misliti — i baš bih htjela opet ih slušati.

I ja uzeh tražiti svezak, nu taj put nemogoh da ga nadjem. Ali niesam zaboravio na želje moje prijateljice. Tražio sam jednako i poslije. Sada mi je — nedavno — došao opet pod ruke, — i ja ga predajem svietu. Pisac ostavio — priče svoje, tri na broju — bez naslova. A ja sam držao, da ih moram onako u bieli sviet poslati, kako su napisane, da nit smijem naslova dati, niti im je naslov od nužde, jer su iz života crpane, srcem pisane, a ljubavlju prama domovini posvećene!

Prva pripoviest.

(1848—1855.).

Na najvišem briegu svega kraja — u zagorskom nekom kutu — stoji Bog zna još od kada crkvica stara i malena, kojoj je patronom: „sveta Mati Božja Sedam Žalosti“. Nije liepa niti je bogata, kamenje joj je ruševno, a crne joj stiene od hrastovih piljenica posve su od crva obtočene. Grede gotovo da su trule. A tek siva daska na krovu! — I razbijena je — i izprhla — i svakaka.

Stoji crkva tako, da se iz sve okolice na sat daleko — i još dalje — vidjeti može. Stari joj iz crnih dasaka složeni toranj gleda daleko u sve dolove i na sva brda. I kao što on vidi u svaki dolje kut, tako se i svačijemu oku prvi pokaže, — te makar da ga je vidjeti kano kakog starog mrkoga deliju, on se opet svakoga veselo i drago doimlje, i svak mu se raduje i svatko ga ljubi

Dakako — ima on zato i zvona — ah — ne gogovori uzalud stara priča, da su ih sami angjeli s neba nekoč donesli. Jasno a opet tako nježno zamnievaju im zvuci, kad ih talasi svježa gorskog zraka pronose daleko dolje medju niže brežuljke — u uzahne prodole,

— dolje u ravnicu k brzomu potoku i k tihim vodam crnim, odande još dalje — onamo prieko u lugove, — da onda malo po malo sve slabijim titrajem i sve manje glasnom jekom zamru negdje tamo u plavoj daljini — daleko tamo u gustoj staroj šumi podno same gore. — Osobito je divno slušati ih rano u zoru ili kasno u predvečerje. U predvečerje! — Polusive sjene prvoga mraka mekano se razastrle po zemlji i zalebdile zrakom, svaka stvarca nejasno kao drkćući treperi i zagiblje se, — iz grma pokraj uzka utrenika zadnjiput se oglasi obiestni klik vesela kosa, a kano u odgovor prviput se tihim zrakom razpline silni akord slavuljeve pjesme; — onamo iz blizine sela zavije otegnuto zadnji mûk črede, — te se uz pjesmu pastirica kući vraća, — a dnevnu sparinu prelije prvi val večernje hladovine, — ah — kad k tome još ondje gore na brdu srebreno — mironosno — blagozvučno zamniju zvuci „angjeoskoga pozdrava“ — ah — onda se svačije oko skrene gore k staromu tornju i gleda ga zahvalno i blaženo! I koliko je često bilo mnogim i premnogim za sretnih dana djetinstva, da su u talasanju dragih ovih zvukova naslućivali i osjećali dah nebeski i jeku himna angjeoskih i arkangjeoskih, gotovo te im je bilo, kanda je eto nä proletio mimo njih divni angjeo i oni da slušaju šûm silnih velikih krila tih nebeštana, pak im se djetinske oči napolak prestrašeno i bogobojno, napolak znalično i požudno podizale gore k modromu lazuru, po kome se od časa do časa jedna zviezda za drugom užegla i bajnim svojim svjetlom pozdravila mladu sanjarsku dušu, koja je u tome kriesu nazrievala plamene božjih svjetiljnjaka i zapadala u bujno maštovanje o sjaju i ljepoti nebeskoga priestola.

Nije istom jednome tako bivalo. Svatko živ u župi i daleko još preko medja njenih ljubio je taj glas zvonâ

na starom tornju i ljubio po tome crkvicu staru gore na najvišem briegu. Svaka je briga našla tu svoje okrepe, svaka žalost svoje utjehe i svaka radost svoje posvete. Da je u župljana bilo toliko blaga, koliko ljubavi k crkvi sv. Djevice, ona bi za cielo izgledala bila kano crkva sv. Kralja u Zagrebu Ovako pak usred siromaštva svoga vjernoga stada bila je bez svakoga nakita i bez svakog uresa. Tek je imala još iz davnih — davnih vremena nekaku divnu sitnu sliku u srebrenu okviru, obasutu crvenimi i zelenimi dragulji. Mnogo puta došli bi nekaki strani ljudi iz dalekih tudjih zemalja, koji su nudjali župniku na stotine banaka i škuda, nu — nikada nit je htio svećenik nit su htjeli župljani, da se slika proda.

U to dodje bunovna godina. I domaći gospodin veliki sudac i gospodin župnik bijahu s dušom i tielom rodoljubi. Kad je stigao poslije četvrtog srpnja glas o banovoj izjavi i o Bužanovu predlogu, pak o Šrotovu daru — onda i sudac Lacković i župnik Baldašević niesu više sumnjali, što im je činiti. Stali sakupljati novčane prinose, sabirati zlata i srebra, da bude novaca banu za sveti narodni boj, a ujedno su uzeli ustrojavati četu narodne garde, koja će s banom poći preko Drave.

U tome dvojakom poslu i jedan i drugi odmah iz prvoga kraja dosjetiše se dvojemu. Pomišljali su na dragocjenu sliku stare crkve, jer je u istinu bila od velike vriednosti, „te će se moći od nje same više novaca dobiti nego li će iznositi prilozi svega kotara“. Zatim su pomišljali na domaćega školnika Dragoslavića, da ga predobiju za gardu kano adjutanta ili barem stražmeštra, jer je nekad služio kod varmegjskih katana i kao takav bio vješt jahanju i nekakoj barem vojnoj vježbi. Pod konac dakle srpnja — na sam dan sv. Jakova — zazvone zvona crkvice na briegu oko tri sata

poslije podne. Neobično je bilo to vrieme zvonjenju. Nit je imala biti večernja niti kaki drugi crkveni obred, — a za pozdrav angjeoski svakako je prerano, makar da i crkveni „šekutor“ nije bio čovjek, koji bi se s robskom točnosti držao sata. Ljudi su odmah nagadjali, valja da je nešto silna. Mislili su najprvo, niesu li opet kobilice navaliie kano ono prije nekoliko godina, jer na tuču niesu mogli misliti kraj posve vedra neba. Onda im dodjoše i druge svakojake misli; — tä u godinah, kad se velike stvari pripravljaju, kano da leži nešto u zraku, što svakomu sliednjemu daje svakakih slutnja u dušu i svakoga nekako uznemiruje. Tako i sada na glas zvona gotovo sve povrvi gore na brieg k crkvi te se skupilo svieta i naroda, da je bilo pravo čudo gledati.

Pod lipom, što je pred crkvom stajala, bio je župnik i uza nj sudac. Prvi bijaše čovjek okrugao i onizak s omašnom glavom, sa žarkim sitnim očicama, koje živahno i veselo svakud zagledavahu. Dugi smedji kaput sa dosta crvenimi gajtani široko je bio razmetnut na jakih snažnih grudih. Poradi toga kaputa imao je već nekoliko puta neprilika s ordinarjatom pa i samim biskupom, koji je mislio, da se svećenik ne bi smio tako odievati, ali Baldašević je bio čovjek čvrste volje te je taj „neprilični“ kaput jednako nosio, kao što je i kosu kratko rezao još za vremena Alagovićeva biskupovanja, premda se onda strogo zahtievala duga preko vrata kosa.

Sudac Lacković, njegov najbolji prijatelj, bio je poput njega okrugao i nizak. Dobro podhranjeno rumeno lice bijaše obraslo dugom smedjom bradom, koja je tek oko ustnica prelazila nešto u crvenu boju. Silni debeli brkovi takodjer se zalievali u crveno. Na glavi je imao taj put ilirsku kapu s uvezenom danicom i polumjesecom, smedja surka bijaše bogato obšivena širokimi posve crvenimi gajtani i srebrenimi puceti, — prsluka — valjda

zbog silne žege — nije imao na sebi, te se vidjela biela košulja od vrata do trbuha, i vidio se remen sa crvenim pasom, koji podržavaše uzke modre hlače, isto tako obšivene crvenimi gajtani. Mjesto čizama imao je nizke tek do gležanja cipele. Košulja bijaše razkopčana i ovratnik u perih zlatom obšiven visio je tek onako pod bradom, a na grudima su virile iz košulje crne dlake gusto obraslih prsiju.

Nešto podalje od njih stajao je učitelj Dragoslavić, silna ljudeskara još i sada, makar da je još prije deset godina ostavio svoju kotarsku službu i posvetio se školi. Bio je za glavu viši od svega naroda ovdje, imao je silan, krupan glas, koji je izlazio iz moćnih prsiju, iz široka grla i iz glave, koja se nešto malena ukazivala spram ostaloj veličini tiela, nu još je uviek tolika bila, da je za svoje šešire morao klobučaru svagda pol cvancike više plaćati od ostalih ljudi. Župnik i svi ljudi u župi silno su mu voljeli. Znao je naime neumorno i snažno pjevati sve crkvene pjesme. Osim toga naučio se čovjek kano kaťana dobro dvoriti kod stola. A Baldašević je bio medju istom zagorskom gospodom najgostoljubniji. Trebao je dakle svaki dan čovjeka, koji se u dvorbu razumije. Župa nije bila doista najlošija, ali opet za „inoša“ nije donosila. To je onda Dragoslavić nadomjestio. Tome svome svojstvu imao je poglavito zahvaliti, da je postao „školnikom“, makar da je u čitanju i pisanju bio nešto slabiji te se i orguljanju morao tek učiti.

I sad je stajao uz košaru, koja je bila položena na klupi i puna bila meda i gibanice. Uz košaru je bilo i nekoliko barilaca, kojim je trbuh sav mokar bio od vina, što se kod natakanja u pivnici prelilo. Dragoslavić bi pogledavao čas na gospodu čas na košaru, i dobre mu, nešto mutne oči kano da su htjele jednako pripoviedati,

koliko li blago sakriva košara i kako će opet biti silna veselja. Na gospodu tek je toliko pazio, e dali ga ne će koji zovnuti, da mu natoči čašu, te nije slušao, o čem se razgovaraju. Još se manje obazirao na ostali sviet. Po koji stariji seljak ili seljački plemić usudio se, da ga zapita, što će to biti, nu on se činio gluh i mjesto odgovora istom bi širokim ledjima stresao i onda se posleno prignuo k vinu i košari, tjerajući muhe i ose. Kraj toga je bio i u svojoj nutarnjosti silno veseo, jer je znao, da je ovo vino ovdje iz bačve, koja je nosila kredom napisanu oznaku: „Anno 11.“ — Bilo mu je s toga već težko, da se gospoda jednako još razgovaraju medju sobom, a ne misle na košaru i čuturu.

Baldašević je pak upravo počeo na dugo i široko pripoviedati Lackoviću o banovu putu po Slavoniji, o silnu slavlju, o lopovštinah Hrabovskoga i o nakanjenu banovu putu u Beč da se sastane s magjarskim ministrom.

Lacković plane. Počeo je sad latinski govoriti. Malo ne svaku izreku prekinuo bi povikom, da će bana gore otrovati. Napokon ljutito prekine razgovor i obrati se odmah k svjetini. Uzme im pripoviedati sve potanko, što u Magjarskoj biva i kako je u pogibelji njihova narodnost. Opazio je i sam, da ga sviet nerazumije. To ga ponešto smete, a još više razljuti. Čisto da je ljude počeo psovati. Tu priskoči u pomoć Baldašević. Uzeo on govoriti. Dakako — tek u početku držao se načina, kojim je običavao propoviedati. Što dalje, to je sve više zapadao u entuzijazam te je i on stao spominjati narodnost, slogu Slavjanstva i tako dalje. Seljaci skupa sa Dragoslavićem niesu puno razumjeli. Nu pod kraj im reče, o čem se radi.

— Slika nije za crkvu, to vidite i sami. Bog zna, kako je zabasala ovamo? Pak, ja vam to niesam još nikada rekao, — nije bilo prilike, — slika, čini mi se, nije niti sveta. Varoški ljudi ne znadu toga, zato bi ju htjeli kupiti. A domovini treba novaca, treba vojske, i naš premilostivi kralj, ah, on je uz nas, ali ne smije od Magjara, dä, i njega treba spasti, zato moramo sliku prodati; i zato sam vas pozvao ovamo, da vam to, dragi moji ljudi i prijatelji, objavim. Biskup se ne će protiviti prodaji, a gospodin podjašpršt mi je pisao, neka se slika proda. —

I Baldašević mahne rukom u džep, kano da će list izvaditi i pokazati ga svjetini. Nu ne izvadi lista, već potegne rubac te otare znoj sa tusta, crvena obraza, pa odmah nastavi: — Dakle ja ću sliku prodati, novac poslat će gospodin veliki sudac „ekscelenciji“ banu, a vi, — nemojte se ništa plašiti. Naš dobri i premilostivi kralj ne će te vaše ljubavi zaboraviti. Bit će on zahvalan, te ćete vi i vaša djeca blagosivljati čas, kad je slika prodana. Mjesto slike imat ćemo onda crkvu, ah, ne će naša sveta mati božja sedam žalosti više biti u siromašnoj svoj koljebi, dä, bit će crkva, kano u Bistrici. —

Seljaci su šutili, niesu se usudili glasno nit ovamo nit onamo štogod reći. Lacković nije istom malo užasne poglede bacao na sve strane! Tek jedan seljački plemić stao nešto buncati, ali ga sudac odmah opomene, da je „kraljev brat“ i s toga da se ne smije protiviti, da se kralju pomogne. Baldašević pak počeo već govoriti o nečem drugom. Tumačio im je o narodnoj gardi. U sredini govora sam se prekine. Ćutio je žedju. Namigne Dragoslaviću.

Ovaj mu taj mah donese pun vrčić vina.

— Eto, a to će biti naš „laćman“ — rekne župnik, primajući vrčić Dragoslaviću iz ruku te ga s dobroćudnim licem milo i veselo pogleda i potrepta po ramenu.

— O, njihova milost dostoji se šaliti, — odvrati Dragoslavić. Široki obrazi glupo se još više razšire u dugi nerazumni smieh i čovjek dugonja nespretno se

gornjim tielom zanjiše. Nogama se jednako nešto namještao, a rukama stao zbunjeno trti po rukavih i po stegnu. Nije nimalo još shvatio, što župnik misli.

Župnik s praznim vrčićem u ruci i mašući posudom po zraku nastavio je svoj govor i svečano se obratio k školniku.

— Jest, dragi Štefiću, — poglaviti evo ovdje gospodin odmah je na Vas pomislio, da Vas stavi sebi uz bok u četi, koja ide braniti domovinu i kralja. Ovo je za Vas velika čast i sreća Svi smo dužni domovini svoj život žrtvovati, pa eto i ja, starac, svećenik, i ja ću u gardu. Kako onda, te Vi ne biste išli! Tu se, moj dragi, više ne pita; banova je zapovied već tu, a Vi ste plemić, morate dakle pod pušku, čim ban zove.

— Ah — jao — jao — admodum reverende domine.* veli se, da su plemenitaške pravice prestale, — zašto dakle opet — ah — ne — ja imam djece — što će ona?

— O moj dragi — nebojte se Vi za djecu, — Vi ćete kralja braniti, pa ne će on Vaše djece napustit i zaboraviti. Pak ne idete Vi sam — svi ćemo pohititi pod stieg kraljevine i našega bana. Evo i ova naša braća — svi — svi — da se obranimo od lutorana i vragova, koji ne će Hrvatsku da priznadu, koji gaze naš jezik — oh — mi ćemo im pokazati! — I župnik morade na čas prestati, da obriše znoj sa lica i sa ruku, podsukav kod toga rukave malo ne preko lakta.

— Makar na nas navalile svega svieta čete — nastavi zanosno i vatreno župnik, — mi ćemo im odoljeti, ta znat ćemo krv svoju lievati za dom i rod. Jest — krv — zadnju kapljicu krvi. —

— Ah — gospodine — Vaša milosti — ali ja niesam za take stvari, — otme se biednome Dragoslaviću očajni krik. Pomisao, da ide u „tabor“ — u boj — u

* Vele častni gospodine.

vatru — posve je uništivala čovjeka. On nije smio da nešto dublje uroni u te misli. Uza smeteni, gotovo glupi izražaj u licu razvalila mu se usta i razrogačene široke oči nosile u sebi pogled nemiran i silno preplašen. Oštri okretaj župnikov s cielim licem prema njemu još ga više smete i porazi. Od nekada bijaše navikao sliepo mu se pokoravati, — a sada — ah — on ne može te ne može; kako li pak da mu to kaže odlučno i kako da mu se opre i otme? Bijaše biedniku silno težko oko duše Najposlije skupi svu energiju i odrešito izjavi, da on ne može ni pod koji način da pristupi gardi. — Kako ću ja — tä — imam djece i ženu — ah — kud bih ja stigao, — i niesam više u tih godinah. —

Župnik plane silnim gnjevom. „Dakle takav je narod?“ — bolno mu se nàdâlo duši pitanje. On je sav gorio — sav plamtio za prava i za razvoj ovoga naroda; bio je uvjeren, da nema žrtve, koje ne bi rado i lake duše prinesao za spas i pridignuće naroda i domovine, — on u istinu ne više mlad — on svećenik — pak se odlučio, da ide kano vojnik u boj, — a gle — eto čovjeka, koji godine i godine imade prilike slušati domoljubnih govora i pjesama u njegovu dvoru — pa taj ne će; — kako dakle istom da ga ti biedni zanemareni seljaci razumiju? —

Jedan čas sasvim je bio očajan i slab; nu — nije uzalud slušao slavnoga Gaja, nije se tek malo ogrijao na žarkom ognju ilirskoga entuzijazma, — zato čas, pa i on svladao svoj gnjev i svoju slaboću te iznova stao slavno i uznosno zboriti

Ali — Dragoslavić je i poslije toga ostao kod svoga odpora. Sudac Lacković gotovo da bi ga bio najvolio pošteno izlemati. Sve je kipjelo u njem od ljutosti i svaki čas morao je da tu uzbudjenost gasi čašicom vina. Stidio se on za Dragoslavića, kano plemića.

„Kakva je kukavica — per amorem Christi — a plemenitaš —". rekne za se, nu taj mah priznade sam sebi, da plemenitaštvo nije za svaki slučaj sigurni znak srčanosti, te se sjeti priče o svom otcu, za kojega su pripoviedali, da su ga u napoleonskih ratovih kano majora insurekcije dva ili tri puta bili zatekli, kako se je pod most ili drugi kaki zaklon sakrio od taneta. Zato mu se nešto umekša srce te pristupiv k Dragoslaviću pokaže mu dobroćudno lice i petrepta školnika po ramenima.

— Mirujte — dragi Štefica — tä in fine finali (napokon) — nije djavô tako crn kako se slika, — nije to tako, — bio je i Vaš — bio i moj otac u ratu — za vrieme insurekcije — bome protiv Francuza i Napoleona — pa ipak se obojica vratila sretno; — što ćete dakle strepiti od Magjarâ, — eto ja ću biti major našoj četi, — pazit ću ja, — možda — — i sudac se prigne školniku k uhu — možda ne ćemo ni doći u vatru. —

— Molim — poglaviti gospodine — sve je pravo, — ali ipak — vrag je vrag. — Pa Vaša milosti — admodum reverende domine — kako može crkva naša ostati bez orguljaša? —

Župnik mu ništa ne odgovori, jer se oko njega stislo nekoliko mladjih vlastelina, što su malo prije došli, nekoliko kapelana i domaćih seoskih plemića, kao što i majstora, koji su potonji unatoč ljetnoj žezi svi bez razlike imali na sebi duge modre kabanice s trostrukimi oplećnjaci Time su se htjeli razlikovati od seljaka.

Došljac silno i razjareno vikahu. Pripoviedahu, da prolazeći pokraj Šikarja, dobra Braničevićeva, nadjoše ondje cielo družtvo sakupljeno dolje na cesti. Palili su ilirske novine i knjižice. — A mi — uzme mlad tust jedan kapelan — htjeli smo se učiniti, kao da ne vidimo, jer htjedosmo što prije ovamo stići. Ali dä — ne će Braničević. Uzme nas psovati, da smo ilirska pseta, da će i nas i našega bana isto tako spaliti kao što ove knjige, da ćemo dobiti batina od Magjara. Bome razpalismo se i mi, pa im odvraćasmo, — a oni ne budi lieni te hajd — kamenjem na nas. Dakako — mi ih niesmo sliedili u njihovoj prostoti, — ja sam gospodu svoju zaklinjao — te se udaljismo, — a oni su pucali dapače za nami.

— Eto — kakovi su! Čujte, ljudi, — pale ovi poturice naše knjige, — nazivlju nas pseta, — sad nema druge, nego boriti se. „Jezika dar dade nam Bog, Bog naš gromoviti, ne smije nam nitko ovo blago ugrabiti!" — i svi, što se oko njega stisli, stanu pjevati: „Oj Iliri, jošte živi"!

U zanosu mahali crven-kapami, grlili se i cjelivali. I kad im je župnik pripoviedao, da stara crkvica svoje jedino blago — dragocjenu sliku — polaže domovini na žrtvenik, onda onaj isti mladi tusti kapelan, koji je prije govorio, izvadi iz džepa sav svoj novac, svoju srebrenu lukovicu — izvadi i zlatnu kolajnu — „žilenciju", — što mu je nekoč dala majka, kad je u crnu školu išao.

Za njim se svi povedu. Svak je polagao, što je samo imao. U licih plamtio žar i zanos, a rieči gotovo plačne izlazile od tronuća.

Dragoslavić se već poveselio, da je sad riešen dalnjega nagovaranja i odšuljao se opet do košare, te uzeo spremati oko barilaca.

Nije nitko toga opazio. Svi se tiskali oko kapelana i jednako metali svoje priloge pred njega, župnik najviše od svih. Najzad se sjeti još slike u crkvi i reče, da će i nju taj čas dati.

— Neka u tome divnome času bude s nama i uz nas naša sveta mati božja! — i on se obrne k crkvenim vratima, Za njim podju i drugi — osim seljaka, koji su ostali vani i šutnjom pratili sve to. Niesu nikako

mogli da pojme „ovu gospodu“, a nekako su i u strahu bili, što će majka božija na sve ovo!

U crkvici — tmurnoj i nizkoj — u pojedinih uzkih plohah zalievalo se na zaprljana okna uzkih prozorčića sunčano svjetlo, lomeći se u duginih bojah po zidu i po zemljenu podu. U dielovih razsvietljena prostora lebdili mirijadi prašnih atoma i u vječnu nemiru vijali se zrakom u okrug baš kano i nebeska tjelesa po svemiru. Koraci ljudski u praznu prostoru zvonko se razliegali.

Župnik udari ravno k sličici, koja je visjela na pobočnom zidu. Upravo je padalo svjetlo po njoj, te divne boje umotvorine čisto kano da su oživjele. Drveni svetac, što je pokraj nje smješten bio, takodjer se sav sajio u crvenom sjaju i jedini još čitavi prst ruke mu kao da se s grožnjom maknuo. Baš je zatitrao po njem veseli sitni sunčani trak.

Baldašević se trgne. No — onda se nasmije u sebi svojoj ludosti i odlučno skine sličicu sa zida. Ipak prošapće: „U ime Otca i Sina i Duha svetoga Amen“, — kad je sliku k sebi stisnuo. Svi se stali oko njega vrtjeti, da vide sliku, nu on ju pod pazuho sakrije i pozove ih, neka izidju iz crkve. Vani metne šuteći sliku na rpu ostalih priloga. Nekako je smeten bio. Zadivljena lica seljakâ ljutila ga. Zato mu čisto zgodno bijaše, kad opazi opet Dragoslavića. Sada nastaše nova nagovaranja i zaklinjanja. Nu on nikako da bi se odlučio. Sasvime čovjek već očajao.

I dok se on tako biedan na sve strane ogledavaše, — eto dodje gospodja sudinja i s njom kćerka Dragoslavićeva Magdica.

Sudinja, pristala gospodja od kakih trideset i pet godina, ponešto već prepuna u tielu, nu još uviek milovidna i svježa u licu, stupaše polagano k lipi. Iz daleka je već ljubezno mahala suncobranom prema

sakupljenim. I ona je imala na sebi surku od fina sukna modre boje i obšivenu srebrom. Cielo družtvo — izim seljaka — pohrli im u susret. Magdica čedno zaostajala za gospodjom. Djevojci je moglo biti kojih sedamnajst godina. Uzrasta bijaše više onizka. U obće — to čedo ljudeskare Dragoslavića — bilo je neobično nježno i fino u cieloj svojoj pojavi. Silna je dražest pršila iz čitave nje i iz svake joj kretnje.

Pored sve nježnosti opet je bila sva obla i razkošna. Lice bijaše dugoljasto, rumeno i zdravo, oči su pak nekako zamišljeno i čuvstveno gledale. Imala je onaj stanoviti zaneseni pogled, koji se rado gubi u daljinu. Gospodja Lackovićka bila joj kuma na krstu te je djevojka najviše vremena boravila u dvoru njezinu Andraševcu, koji je jedva kakih deset minuta niže od crkve stajao. Ovdje je dolazilo djevojče u zgodu, da se više naobrazi, nego li bi imala prilike kod svojih roditelja, jednostavnih seljačkih plemića. Tako je priviknula načinu izobraženih slojeva, pa takodjer usisala sve njihove misli. K Lackoviću nije tek dolazila jedino susjedna inteligencija. Prijateljevao je on s prvimi uglednici narodnimi. I Vraz i Bogović, i Niemčić i Kukuljević dolažahu u Andraševac. Isti Gaj volio je rodoljubnoga plemića i sudca posjetiti, da liepoj gospodji — (inače po krstnom listu Veroniki) svojim sjajnim i divnim načinom opisuje slavu Ilirije u negdašnjosti i budućnosti. Magdica sve to željno slušaše. Lirički duh Stankov nježio ju, melankolija Niemčićeva začaravala ju, zanos Gajev palio ju, a duhovita vatrena duša elegantnoga i ljubeznoga Bogovića gotovo ju omamljivala, kad bi sa zanosom silnim i mnogim poetičnim razumievanjem deklamovao dubrovačke klasike ili vatrene pjesme svoje i svojih drugova. Tako se djevojka naučila silno ljubiti svoj narod, svoju zemlju i svoj jezik.

*

— Što je, Dragoslaviću? — obrati se sudinja k školniku, čim opazi njegovo nemirno i zastrašeno lice. Magdica pak zabrinuto stane k njemu i ponovi pitanje gospodjino. U divnim joj tamnim očima čitala se taj čas sva vjerna ljubav, što ju u čistome svome srcu nosi za svoga otca. Njegova medvedja nespretnost izazivaše uviek u njoj neku vrst smilovanja. Ona je dobro osjećala svoju umnu premoć, nu baš ju je to sililo, da ga tim više časti i njeguje.

— Ljubim ruke — uzme on — ponizno hvalim Njihovoj milosti, — nije ništa, — hm — gospoda misle — tako nešto — hm — —, — šeprtljao biednik, gledajući u zemlju preda se. Kćerke nije ni primjetio.

— Ah — dragi „Ergnan“ — il ne — milosti Vaša — zbilja nije — uzme župnik, te joj izpripovieda sve. Najzad stade iz nova govoriti narodu i iznova Dragoslavića u tome govoru sjećati dužnosti rodoljubnih.

Dragoslavić je i sada bio jednak. Najposlije otme mu se iz grla oporim glasom povik: „Ne — ja ne ću“. Iz sredine sakupljenih — tamo kapelana u blizini začuje se ljutito izgovorena rieč: „izdajica!“

Magdica sva probliedi. A Dragoslavić je već požalio svoju odlučnu izjavu i sakrije lice u obje ruke te zamuca nešto kano: „moja dječica —!“ Najzad sklopi silne pesnice na molitvu te istom što se na koljena ne baci, pa stade plačnim glasom zaklinjati sudca i župnika, da ga se ostave.

Magdici skoče suze u oči. Grozničavom kretnjom pogladi sa čela svoju bujnu kovrčastu kosu kestenjaste boje. Silno zastidjena i nesretna gledaše na otca. Lice joj se bolno od muke nateglo.

— Ne — tato — ovako ne smiješ ti! — Niesi ti kukavica; — ja te ne bih mogla više da gledam. Rekao bi sav sviet, da si izdajica, — a „proklet bio izdajica svaki domovine“. Ne — ne! Ti niesi takav. Zar ne da niesi — ćaćo ljubljeni? Da — da — oh — ti ideš s njima — ideš u sveti boj, braniti kralja, dom i rod. Oh — tatice — dakako — dakako! — i ona mu se strastno ovjesi objema svojim oblim laktima oko vrata i onaka nizka pogledavaše na njega dugonju, te oči plamćahu — govorahu najrječitije slovo — izricahu žarku molitvu. Najzad je šaptala tihim mekim glasom i posve se pridigla do lica mu, sileći ga, da se je morao daleko dolje k njoj nagnuti. Onda ga uzme dragati i cjelivati.

Dragoslavić u svoj svojoj biedi ipak se morade sretan za čas nasmješiti.

— O hvala ti — hvala, tatice! — Gospodo, moj otac ide u vojnike, — okrene se k družtvu. U licu joj sve sjalo od radosti i uzbudjenosti. Silni poriv domovinske ljubavi uzruja i uznese ju cielu te u jedared zapjeva pjesmu: „Rado ide Ilir u vojnike!“ I župnik i Lacković i kapelan — i ista sudinja — svi — svi joj se priključe, i lišće stare lipe usred mirna ljetna zraka zadrkta i zatrepta od sile glasova njihovih. Ista stara crkvica — kano da se potresla. Okna joj na prozorih zatitraše.

Sve zahvati silni zanos. Isti su seljaci nekako veselo i zadovoljno hohotali i mahali šeširima prema krasnoj djevojci. Gospodje Lackovićke čisto nestajalo od prevelike razmiljenosti. Najzad brizne u plač, — onda dva tri puta ogrli i tronuto i svečano Magdicu i nazove ju „slavjanskom vilom“, te ju posve ozbiljno zamoli, neka deklamuje Mažuranićevu četu ili Štosov: „Kip domovine“.

Dragoslavić isto zapao u sveobću uzbudjenost. Sa nespretnim — kô u djeteta — smiehom uzme vikati: „Živio — živio — vivat“ — i zaklinjati se, da ide pod zastavu.

Magdica pusti naručaj sudinji i skoči k otcu, pa ga iznovice poljubi i uzme mu ruke cjelivati. Bijaše taj mah i sretna i ponosna.

Župnik opet stane silni govor govoriti, a Dragoslavić na mig Lackovićev skoči do košare i za čas je bio na tratini pod lipom prostrt stolnjak, po njem poredane čaše i srabljivci, tanjuri sa gibanicami. Medju seljacima su kolala od ruke do ruke barila. Slava je započela, i sunce na zapadu zadnjimi svojimi traci oblilo je za časak ovu homersku gostbu divnim ljubkim svjetlom. I župnik i sudac slavili su Dragoslavića, a od seljaka jedan — kasno već pod večer — primakao se bliže k gospodi i sa šeširom u ruci i teturajući nazdravio „gospodina Štefeka, — a da ne bude sam živio, Bog ga poživi sa gospom gardom.“ Sve udari u smieh, a siromah mužek prestraši se od sebe samoga.

Tako je školnik Dragoslavić postao gardista. I stara crkvica u jedan je dan na oltar domovine dala i svoju jedinu dragocjenost i svoga vjernoga školnika.

* * *

Na početku rujna četa ode i Dragoslavić s njome kano barjaktar. Niesu odmah stizale viesti. Tek jednoč pisao Lacković, major garde, da su Dragoslavića premjestili k drugoj četi, u kojoj nije bilo pravoga barjaktara. Kasnije opet pripoviedala je gospodja Lackovićka, da je četa njezinoga supruga — majora — ostala njegdje u Koprivnici il u Legradu, a četa, u kojoj služi Dragoslavić, da je prešla Dravu. Od poslije onoga lista dugo se nije ništa znalo. Najzad kasno već u jesen dodje seljak, koji se vratio iz vojne i bio s Dragoslavićem skupa kod istoga odjela. Izgubio prst tamo negdje, pa ga pustiše kući. Podje k školnikovim tek pod večer, jer po danu je imao nešto razgovora sa svojimi, a nešto se zadržao u pravdi s bratom, što je taj nekaki kolac preko zajedničke medje usadio. U blizini školske kuće — zgurene i na polak u se upale drvenjare — nekako bio sustao. Težko mu bude unići. Al — Dragoslavićka, suha sitna ženska, odjevena u običnu „pisanu“ suknju seljačkih plemkinja, baš je vani pod triemom nešto miesila — sir ili kruh. — Bio je već mrak i školnikovica nije zato mogla razpoznati, tko to dolazi, te oštrim glasom zovne došljaka.

— Hvaljen Bog i Bogorodica odičena — dao Bog blagosovljen dobar večer, — javi se seljak.

— A — hà — Juriću — zar ne, ti si to? A gdje je moj gospodar? Valjda on na kolima dolazi? Dakako — on je gospodin. Magdice — diete moje — Magdice — ded dodji odmah, eto došao susjed Jurić iz tabora. Ajte — kume — idemo u kuhinju, da ne stojimo baš na pragu.

— Što — što? javi se odnekale Magdica i taj mah doleti i ona ovamo.

— Dakle — što je s otcem? Kako je bilo? Jeste l' potukli neprijatelja? Šalje li otac kaki list, — kad dolazi? — salete u jedanput obje ženske biednoga seljaka, koji je sve više nekako čudan i smeten bivao. Nikako mu se nije dala rieč na usta. Nešto ga u grlu sapinjalo. Najzad se izkašlje, pljune daleko u kut i podje onamo, da pogazi pljućku.

— Hm — bilo je strašno, — uzme napokon. Najprvo smo bili u Legradu — onda natrag u Varaždin, — odanle bome preko Drave. Uh — ala je to velika — grdna voda, dere kô sto vragova, — i opet pljune. —

— Dakle — dajte dalje! — rekoše majka i kći u isti mah.

— Odmah, odmah. Mi dakle preko Drave — vodio nas nekaki njemački general. U prvi mah nigdje ni

traga Magjaru. Al onda na jedared! — Pred nekim silnim selom — kod nas niesu niti varoši taki, — tek ljudi izgledaju čudno, — mužkarci — pa nose suknje, — al divnih svinja imadu.

— Al — dajte!

— Dobro — dobro. Tu dakle naidjemo na cielu vojsku, i bome puške i topovi započeše muziku svoju. —

— Jao — Bože dobri! A je l' Dragoslavić bio s vami?

— Da bome — i ja — on je nosio barjak. No — ali nije to u bitci tako strašno. Puca se to — kruglje lete — ali niesmo padali — to je baš tako, kano kad bi čovjek vas dan u vrbu strieljao, a na večer bi našao, da je tek po koja šibka pogodjena. —

— Pustite, molim Vas — recite, kako je i gdje je otac? — nestrpljeno i sa stahom prekine ga Magdica.

— Dakle — jest — gospodin Štefić — da — Magjari nas prisile, te smo uzmakli. Imali su oni bolje puške. Oko barjaka najžešće se turali. Vele onda, da je gospodin Štefić posrnuo, — ja ne znam, — ja sam trčao, Bože moj — ah — što je zec!

— Bože, a otac, zar je pao? — i Magdici bude crno pred očima.

— Nije, štono se kaže, pao. Ja ne znam — mi smo se razbježali. Tek za kaka četir sata našli smo se opet skupa Nu gospodina Štefića nema te nema, — a on je nosio barjak carski. Pod večer bijaše opet boja i sada zauzesmo selo. Magjari pobjegli. Onda — dodjemo u selo — i tu nadjemo vješala — a na njih gospodina školnika.

— Za Boga jedinoga — jao — jao nama! — kriknu i majka i kći. Obje posrtale napried i natrag.

— Kako ću ja živjeti — kako moja djeca, što ćemo mi sirote? — On naš hranitelj — a baš sad morala

bih da platim kamate na obligaciju Žnurićevu Tonu. Jao — jao! — uzela starica kukati i kô sliepa vrtjeti se po kuhinji. Onda se baci na klupu u kut, posve se zguri i započne ono ritmično naricanje, s kojim u našega naroda svagda popraćuju i oplakuju smrt bližnjega.

Magdica pak u prvi čas posve kano odrvenjela i oniemila. Najprije ostala je bez gibanja onaka, kaka je bila, kad je seljak izgovorio. Tada se sruši više nego li nasloni uz stienu i spuštenih ruku niz bokove piljila je široko razvaljenim očima u tamni kut kominski. Onda zapane i ona u težki gorki plač, a da nije niti osjećala gustih suza po licu.

— Oh, sam ga bies nosio i zaveo u vojnike, — uzme starica nakon dobra pol sata jaukanja. — Što će moja djeca, — što ću ja? —

Seljak je još uviek stajao u kuhinji. Česao se neprekidno po šiji.

— Rekla su gospoda, da će vam carstvo pomoći, jer će carstvo biti zahvalno. Bome i mora — čovjek izgubio glavu za carevu — zastavu. Pa je i gospodin general dao svetčano pokopati pokojnika, — na grudi mu stavio medalju.

— Možda je dao i štogod novaca za nas? upita žena i brzo pristupi bliže seljaku.

— Ne znam — nije, — što bi on! Carstvo će dati. Dobro bi bilo, da molbenicu napravite.

— Lako za to. Molbenicu može Magdica pisati Vele, da sada ne treba više latinski pisati. Čuj, Magdice, — ti ćeš pisati, — i onako, uzme li se pravo, mnogo si ti kriva, — ti si ga nagovorila.

Djevojka je gotovo zamirala od tuge i na polak gubila sviest od silnih bolova, nu opet ove zadnje rieči bijahu tako strašne, da je od njih ciknula, — odskočila

kô ranjena postrance i onda opetujući kobnu rieč „kriva“ zastrla obraz rukama.

* * *

Stanje, u koje bješe obitelj Dragoslavićeva zapala, bijašest rašno, a što dalje, to strašnije. Prve godine bilo još koje kako. Nasljednika Dragoslaviću nije se dugo moglo naći, te su jadnici barem zadržali stan u školi. A i drugčije pomagao župnik, pomagali i Lackovićevi. No — župnik brzo umre, kako je njemačka vlada došla, te ga na odgovor pozvala zaradi sličice iz crkve i silne iztrage proti njemu povela. Lackovićevi se pak odselili. On je izgubio službu, djeca mu ponarasla za školu, pa je otišao živjeti u Varaždin, gdje mu gospodja imadjaše nekaku malu kućicu. Magdicu htjedoše sobom povesti, ali to bijaše nemoguće. Od braće ona jedina bijaše u dobi, da je mogla uz majku raditi. A raditi — Bože mili — mnogo se moralo raditi! Iz škole napokon morali izaći. U prvi su kraj uzeli dolje u selu stan. Onda su priredili poslije kliet u vinogradu, što su ga od plemićkoga posjeda na svoj dio imali, i tu su stanovali. Magdica je morala sada kopati i okapati, osim toga po ciele noći šivati. Nu — nikada nije požalila, što je vječno za poslom upregnuta. U poslu je barem laglje podnosila svoje silne boli za otcem.

„Ja sam kriva“ — čisto zamirući od očaja znala bi iz dna duše kriknuti i nikoji razlozi razuma ni osjećaji patriotični ne mogoše da je smire.

„Kako je uviek dobar bio meni i svakomu — kako pobožan — a eto tako užasno — jao — kô zločinac kaki — na vješalih svršio!“ — i ona se tresla od užasa, a onda tonula u uspomene na drage časove, što ih je proživjela s njime, te bi joj se srce čisto kidalo od čežnje za biednikom. U take časove bijaše joj jedina stara crkvica gore — i utjehom i prijateljicom i okrepom. Nju je uzljubila upravo gorostasnom snagom i nedoglednim čuvstvom. Kućica joj se nešto niže hvatala briega, na kome crkvica stoji. I tako je Magdica vasdan staru svoju dobročiniteljicu imala pred očima — i svaki čas ogledala se na nju i na njezin crni toranj. Čisto joj se ona slika s dušom srasla. Osim toga svakom ju je zgodom pohodila. Kad bi samo malo dopustio posao, ona bi gore k njoj skočila i uvukla se u drevni mirisom tamjana i vonjem prašine izpunjeni prostor. Tu bi se svačesa doticala i svaka bi stvarca izazivala u njoj uspomene na dane, kad se nekoč s otcem tudier motala. Kojiput bi udarila po tipkah orguljica, pa kad se razdao sitni glas i lagano zabludio po praznoj crkvici — njoj bude posve, kano da još sluša otca, kad je on igrao, a ona kao malo diete na zornicah uza nj pred orguljami sjedila —

Ljudi seoski čudili se tome, — mislili su već, da Bog zna zašto hodi toli često u crkvu, dovodili ju u svezu sa svakakimi gnjusnimi sumnjami, pomišljali već dapače, da je vještica, nu — ona za sve nije hajala. I majka ju karala. Tà ona je htjela, da Magdica svaki časak od redovita posla — upotrebi, da piše molbenice na kralja, bana, biskupa i generala. Ah — koliko ih je već napisala bila za ove četiri godine — od one kobne večeri! Na sve strane — na sve mogućnike — svakuda. A nikada ništa — te ništa. Naprotiv — ova nova njemačka gospoda „s izbritimi podbradci“ i zlatnimi goliri — pozvaše majku jedared u ured i grdno joj se zagroziše, ako jednoč ne prestane sav sviet napastovati. Magdica i majka opet se jednako nadale. „Tà — nije moguće, te bi tako što ostalo bez nagrade! I pokojni je župnik tako rekao — i svi drugi — ma jest — bit

će — tek ova mala gospoda čovjeku pače!“ — govorahu majka i kći i one u duhu već gledahu, kako će u jedared nadoći kakav silni list s omašnimi pečati, a u nutri banke, — il kako će kakav general il drugi koji gospodin u srebru i zlatu pozvati ih dolje u kotaru preda se i uručiti im zahvalu „carstva.“

Napokon se pročulo, da će velik jedan gospodin doći u okolicu. Sada više niesu sumnjale. Dragoslavićka gotovo već sračunala, koliko će moći dati za jednu još kravicu toliko potrebnu velikoj obitelji, a koliko, da odplati još uviek dužnu obligaciju Tonu „Ako bude milost velika — dostat će možda još na pretek svega, da se nabavi koji hvat zemlje!“

Taj se glas obistinio u toliko, da je zbilja neki viši činovnik došao u kotar. Svakamo je dolazio, pa došao i k staroj crkvi.

Dodje on gore i s njim kotarski predstojnik. Obojica su bili nekud iz Tirolske ili Salcburga rodom. Pratio ih još nekaki mladi gospodin. I taj je naličio njima. Kod crkve se slučajno desio novi župnik. Magdica je bila tu. Videći ona uzmožnu gospodu, nije više čekala, da vidi, što će biti, nego pohiti ravno kući, da objavi materi dolazak dostojanstvenika. Nije sama znala pravo, zašto se tako žuri. Od prevelike radosti nije ni imala kada, da dalje razmišlja.

Medjutim stao gospodin „hofrat“ ogledavati crkvu. Još se na polju zapanji, videći staru trošnu zgradicu. Sav njegov točno uredjeni birokratični duh gorostasno se uzprotivio takome izgledu crkve. Jedan čas — pa je šešir od ljutosti pomaknuo k šiji i naočale turio gore k čelu, dapače i carske se svoje brade uhvatio dugima suhim prstima.

— Bože dragi — uzme vikati njemački — tà to su barbari! Takova crkva — „o jerum — jerum!“ —

— Gdje je tu bio sudac — gdje podžupan — gdje inžinir — oh — sramota! No — prava je sreća, da je tome turskome gospodarstvu jednom dospio kraj. O — strašno! Gospodine „oberkomišaru“, izvolite tu crkvu „ad notam“ uzeti. A sad dozvolite, velečastni gospodine župniče, da idemo unutra.

I oni podjoše u crkvu. I „hofrat“ i „forštand“ jednako kimali glavom, u svaki se kut zagledali, svake se stiene doticali.

— Ta je crkva pogibeljna za sigurnost života — ta ne smije biti više na porabu. Još sutra ćete, gospodine predstojniče, poslati mjernika, da konstatuje ruševno stanje — a onda zatvoriti — zatvoriti, velim.

— A — neka mi dozvoli Vaša Presvietlost ali narod će težko — usudi se župnik da kaže.

— Paperlapa — lapalije, — narod je tu, da se pokori i da sluša — osobito narod u takome stanju, — kakav je taj vaš hrvatski narod, — i to rekav okrene ledja župniku te se opet odputi dalje pod brieg, gdje ga je čekao „foršpan.“ Kad je Magdica sva zasopljena s materom gore došla, nije mu više bilo traga.

I sudbina se stare crkvice odluči. Sutradan došao nekaki suhi dugonja sa još duljim i još sušim dugonjom, oba sa svietlom riedkom kosom i štetinastimi crvenimi brci i obojici su na dugim krakovima hlače tako lepršale, da nije moglo biti sumnje, da su bez gaća. Predstave se crkvenjaku kao kotarski aktuar i inžinirski asistenat, te podjoše crkvu pregledati. Što su našli i pronašli, nije crkvenjak mogao razumjeti, jer govorahu njemački, a hrvatska pitanja crkvenjakova nit su razumjeli nit su slušali. No — drugi dan već se znalo. Došla od „becirksamta“ stroga odredba na župnika i obćinskoga „forštanda“, da se crkva do daljnje odredbe „bezodvlačno“ zatvara, pošto je posve ruševna te prieti

pogibelj najveće nesreće. Upravo s toga razloga morat će se i rušiti, a tako dobiveni materijal, — u koliko bude dobar i još za porabu — prodat će se na javnoj dražbi. Ova potonja odredba izvest će se, čim od županije i biskupskoga ordinarijata dodju odnosne upute.

Glas, da je crkva zatvorena, razširio se mahom na sve strane baš kanda su golubovi viest u sve strane nosili. I medju pučani i medju gospodom zavlada silno ogorčenje. Imenito se seljaci uzrujaju, a najviše seljački plemići. Staru su crkvu držali, da je sama po sebi svetica i ljubili ju kao nešto, što k njima spada i što je posve njihovo. Osim toga bila je ona pred njima silno čudotvorna. Oltar sv. Blaža veoma im hasnio u groznicah, a oltar sv. Porciunkule pomagao izvanredno u kućnih neprilikah. Na stotine su dokaza navodili, da to nije tek tlapnja. Pa da im sada tako svete pomoći nestane? Da im draga crkvena zvona više ne zvone? Nije take boli, koje ova zvona ne bi svojim divnim zvukom mogla utješiti! — A sada — kako će biti sada? — Taka crkva da se ruši — jao! i pred Bogom i pred ljudima bio bi grieh, bila bi sramota! Ne — bit će pokor i zlo, ako se to izvede. Ne smije — ne smije se dopustiti — pa makar i do cara samoga išli. „Dala je crkvica jedino svoje blago u bunovnoj godini, u ratu proti buntovnikom, — hranila se vojska, koja je branila cara, onim novcem, što je crkva dala, — a i župa je naša izgubila ljudi, — kako dakle da nas sada carska gospoda u mjesto hvale hoće da kaznom i nepogodom muče? Jer — neka se crkva sruši — Bog će i tuče i kuge dati. Ona da se ruši i kamen da joj židovi i trgovci prekupe! — Ne — makar nas glave stojalo!“ Tako je na sva usta govorio puk i dolje je pred župnim dvorom vas dan bilo naroda, koji je vikao — plakao — i zaklinjao i molio.

Kad je Magdica saznala što se crkvi namienilo, ona gotovo da je iznova sve boli prošla, koje je pretrpjela kod viesti o otčevoj smrti. Lako da i više! Jer sada kô da je počela osjećati neko razočaranje o zahvalnosti, kojoj se toliko nadala. „I crkva je dala u ratu proti buntovnikom sve svoje bogatstvo, — i njoj se obećavalo svašta — ah — a sad ova nova carska gospoda za sve to ništa ne mare — hoće da sveticu ruše!“ — I nju zazebe silno u duši, slušajući majku, kako jednako naklapa, što će se sve dati nabaviti, kad dodje izčekivana nagrada. Neka moćna strašna sumnja svali joj se na dušu. Da i otac u ludo poginu te nit će mu žena nit će mu djeca kake hvale naći, — oh — ona se čisto potrese od ove pomisli. „Pao je za domovinu — za svoj narod — postigao slavu junaka — postao mučenik narodni!“ — tješila se u drugu ruku i sve slavne divne rieči, što je nekoč od ilirske gospode slušala, zamniju joj sada pred nutarnjim sluhom. No upravo to poveća još više njene boli. Dosjeti se, da ilirske gospode nema više, a mjesto njih sjede posvuda nekaka stranjska strašna gospoda; mjesto jezika ilirskoga svud se protisnuo jezik omraženi tudji, — ah — i Magdica čisto da je uvjerena i utvrdjena u sebi bila, kako se majka uzalud nada pomoći. Činilo joj se, da će im slično biti kao i crkvici staroj, te ona ganuto i bolno zarida. Ah — dakle sad joj neće prieka sudba ni dopustiti, da imade ono jedino mjesto, na kojem joj bijaše, kao da otca jošte ima!

Kao u svakoga u župi tako je i u njoj sva tuga našla svoju rieč u snažnome poviku duše: „Ne — to ne može da bude!“ I ona odluči, da mora štogod učiniti. Smisli, da će ići u ured pred njemačku gospodu i ondje se namoliti gospodi. „Ja ću — o — znat ću ja! — Samo u crkvu neka ne diraju; — ja ću kazati, da

onda ne tražim nikake više ine milosti za otčevu smrt".

Najzad joj se uvuče u dušu nada, da možebit ipak nije onako, kako se govori, i odluči, da pričeka nedjelju. I nedjelja osvanu. Magdičina se nada nije izpunila. Misa bude naredjena u župnoj kapeli kod sv. Martina, na drugome brdu, a stara je crkvica ostala zatvorena, i ljubljena zvona nakon tolikih stotina godina ostala prviput niema na nedjeljni dan. Od rana su jutra pazili ljudi, hoće li se zvona oglasiti i zvoniti na misu. Iz svih dolova i jaraka gledale su nestrpljeno oči tolikih ljudi gore k crnome tornju, hoće li u istinu ostati niem — pa kad je već sunce visoko stajalo i s tornja još uviek ni glaska, onda bez dogovora — bez poziva pohrli sviet gore k brdu, a nitko nije krenuo onamo dolje k sv. Martinu. I Magdica podje. Tamo nadje već sijaset ljudi. Sve odjeveno čisto i u svečanu ruhu. Držali se ljudi dosta daleko od crkve. Vikahu razjareno i biesno. Žene su još najgore bile. Zahtievahu od ljudi, da idu silom crkvu otvoriti.

— Još niesmo svi tu! — javi se mlad neki momak. — Ajde — braćo — zvonit ćemo, da sav sviet dodje. Onda će župnik služiti misu, kad vidi: — svi kršćani tako hoće. —

— Gospodin je župnik već kod sv. Martina, — odpovrne starac jedan.

— Ništa za to. Doći će i on — kad čuje, da se ovdje na misu zvoni. Ajdemo zvoniti! — odvrati isti onaj momak i povuče za sobom najbližega druga, trgajući ga košulji za rukav. Dva tri im se momka priključe. Podjoše k crkvi pod triem tornja i ovjese se čvrsto cielim tielom za užeta, što su izmedj tramova visjela.

Za kratki čas čuo narod opet milozvučnu melodiju svojih zvona. Sve se sada natiskalo oko crkve — a u

dolinah vidjelo se, kako po svih stazicah i puteljcih u veseloj žurbi hiti sviet u dugih povorkah gore k briegu.

Sakupljena svjetina, što joj je broj rastao, postajala je sve to nemirnija. Mnogi je došao gore misleći, da će ipak biti misa, kad zvona zvone. Kad je dakle čuo, da je crkva zatvorena, prekipjelo mu i u vici tražio svatko oduška. Tako je uzrujanost svakim mahom postajala veća. Neki su vikali za crkvenjakom, neka ide otvarati crkvu, a drugi bome zahtievali istoga župnika. Nu nit je bio crkovnjak nit župnik u blizini. Najzad predlože nekoji najbjesniji, da se crkva silom otvori, pa će tko to Boga moliti pred oltarom. Jurić — onaj što je izgubio prst u vojni — vikao je biesno, gotovo ludo, da se je on za kralja borio i da nema nitko prava, da mu prieči molitvu u crkvi, koja je sveta i moćna više od svih crkava ciele okolice. I bome čovjek se razmahao i pograbio kolac iz plota te da će po vratima crkve. Tu ga pograbi za dignuti već lakat Magdica.

— Vi ste izgubili prst — a ja otca; — ako tko dakle može štogod reći, to sam za cielo ja. I slušajte mene, — nemojmo, ljudi kršteni, nikake sile činiti, — ova nova njemačka gospoda odmah bi uzela, kao da smo buntovnici. Niesu to naša gospoda! Pustimo našu dragu milu crkvicu zatvorenu, jer ju je oblast zatvorila. Pa dajte — slušajte mene: — ja ću glasno u ime svoje i u ime sviju vas iz ovoga eto molitvenika Boga moliti, da nam crkvu obrani i da nam ju povrati! —

I ne čekajući, da zadivljena svjetina zapadne iznovice u buku i viku, ona se pred crkvena vrata baci na koljena i uzme zvonkim glasom čitati molitve. Sve ju je tiho sliedilo — i svi, što joj bliže stajahu, poklekoše poput nje. Kad je časkom sustala, onda se nekud dolje u najgušćoj rpi nadje netko, te zapjeva: „Svet — svet

— svet!“, — a sav mu se narod priključi te snažno i silno zagrmi stotina glasova svetu pjesmu — a nije bilo čeljadeta, koje se ne bi bilo na koljena spustilo i u svojoj duši poniknulo pred ljepotom toga časa.

I tako je sviet obavio pobožnost svoju pod vedrim nebom, koje sjaše čisto i svietlo, posvud modro i daleko, izpresiecano letom lastavica i ubavih leptira, i koje je mjesto tamjana u crkvi odisalo mirisom poljskoga cvieća i mirisom stare cvatuće lipe, oko koje su zujile i oblietale jednako marljive pčele, vesele muhe i obiestne ose te sitnimi svojimi glasići izvodile glazbu, koja je nadomještala orgulje. —

* * *

Sutradan je imala Magdica ići u kotar, kako je odlučila bila. I baš je dogotovila svoje poslove, već se i preodjela u svoju svečanu odjeću (uzka siva suknja bijaše to), kad se pred vratima stvore dva žandara i zapitaju za nju. U prvi se mah prestraši instinktivno, a da nije znala, zašto; onda se nasmješi i sine joj nada, nije li štogod došlo u stvari pripomoći i nagrade, najzad — prestraši se. „Nije li radi jučer?“ — Kad reče žandarom, da je ona sama Magdica, onda se vodj nekako čudno i zlobno posmjehne te joj izjavi, da ju uhićuje na temelju naloga, izdanoga mu po c. kr. kot. uredu.

— Mene uhititi? — i ona pokaže prstom k sebi i turi zadivljenu glavicu nešto napried — bliže žandaru.

— Vas — da — Magdicu pl. Dragoslavić, — zar mislite, da još danas postoje vaše pravice, te se plemenitaši ne smiju zatvarati? Ha-ha-ha — golubice moja!

— Ne mislim ja ništa, — al kako mene? —

— Ne pitajte me — ja ništa ne znam — a Vi ajte — marš — napried, — da Vas ne vežem — imamo još nekoliko takih ptičica.

I Magdica morade ravno s njima, a da nije materi ni s Bogom rekla. Od nje odoše žandari odmah k susjedom, — te za koji sat tjerahu pred sobom kakih petnajst — dvadeset ljudi.

Sada više nije Magdica mogla sumnjati, zašto ju tjeraju. Svi uhićenici bili su jučer kod crkve.

Nakon tri sata hoda dodjoše u K., sjedište c. kr. kot. ureda. Ogromni žuti cimer sa dvoglavim crnim orlom iz daleka je blištio u jasnome ljetnom danu — na najvećoj i najljepšoj zgradi čitavoga mjesta. Žandari tu zapovjede: „halt“, — i poredaju uhićenike. Istom poslije toga stavi se jedan pred njih, a drugi otraga, i tada se ciela povorka stala uzpinjati u prvi kat u uredsku pisarnu.

Magdica je i drktala i plakala i sva biedna bila. Jednako ju cielim putem mučilo, kako može biti, da se s njom tako zgadja, koja je ipak kćerka otca, što je poginuo na bojnih poljanah?

U pisarni ih najprije dočeka čitava četa svakojakih pisara, pisarčića i „amcdinera“. Onda ih jedan od njih uvede u drugu sobu, onda iz ove u treću, kamo za čas dodje i sam gospodin ces. kralj. kotarski predstojnik.

Bio je to čovjek srednje visine, ni suh ni debeo, imao je riedku kosu ni crne ni plave ni crvene ni smedje boje; uzko se čelo koso gubilo u tjemenu, obrazi su bili nabuhli i veoma sumnjivo rumene boje, carske brade nije nosio, jer mu nije rasla, a i brkovi su stršili štetinjasto izpod šiljatog ravnog nosa, krupne debljine. Poznalo se još sada brkovom, da ih je prije — pod Ferdinandom — brijao. Ovi riedki kratki brčići niesu mogli sakriti debele nakažene — uviek mokre — usnice, za koje mu Talijani — dok je nekoč u Lombardiji služio — govorahu, da imade „il muso da flauto“, a nekoji

*

krupnije: „il muso di . . . . . “. — Rodom je bio nekuda iz nasljednih krunovina, pa jer je i u Kranjskoj služio medju Slovenci, poslao ga ministar Bach u Hrvatsku. Kako je naravno bilo, u kotaru ga nitko nije trpio, a on za cielo sa svoje strane nije ništa uradio, da bi ove predsude odstranio. Naprotiv prvi je mjesec već svatko živ u kotaru došao u kakav takav sukob s kojom tom naredbom, kojih kano da je predstojnik znao na izust i koje kano da je s osobitom radosti — gotovo športom — iz prašine vukao i na svietli bieli dan iznosio. Za svaku najmanju sitnicu pisao je — pisao je duge i duge zapisnike, sastavljao bezkonačna izvješća, čitave sate razmišljao o tome, može li se komu izdati cedulja za puščani prah, nakon što se je barem deset svjedočaba o moralnom i nebuntovničkom „karakteru“ moliteljevu moralo predložiti. Kad li je pak tko tražio oružni list — onda je gotovo čitava razpravna ročišta obdržavao. Osobe pak, koje nošahu punu bradu, absolutno bijahu izključene od toga, da dobiju takav list.

Svaki drugi dan morali su dolaziti žandari k njemu na „raporat“ i onda nije bilo take sitnice, za koju ih ne bi bio pitao. Očito je bilo, da je jedino veselje nalazio u tome, kad je što više imao prilike, da dade osjetiti svemoć i sveznanje države, te bi često znao ruke od veselja i ugode trti, kad je mogao koga odbiti s kakom molbom, a još više, kad je koga mogao po patentu kazniti. Čisto bi rastao od veselja, kad bi uzdignutim glasom takome nesretniku znao reći: „Carska služba ne poznaje obzira, — zakon je strog i neumoljan — paragraf je paragraf.“

Tajput se stavio ravno pred dotjerane ljude. Najprvo ih je prošao redom sa svojim mutnim zelenim ili sivim očicama, koje su još zasjenjivale naočale. Na sebi je imao zeleni — posve već pobliedjeli — „amcrok“ sa

visokim zlatnim golirom i još višim crnim, nekoliko puta oko vrata savitim ovratnikom, iz kojega se sa svake strane k ogromnim ušima dizali tvrdi „fatermerderi“. Lice se još više no obično nadulo.

— Hm —! — Hm —! — oglasi se nakon duga časa. — Dakle — to su svi — ovi buntovnici — pa i ta cura, — tako mlada — pa tako već pokvarena; — ah — to je strašan narod — to su divljaci — i to neka... — ah — naš gospodin ministar zbilja je premilostiv, da dopušta i trpi takov narod! — rekne najprvo činovniku, koji je ljude sa žandarima predveo. Onda uzme u užasnoj — Bog zna kakoj — hrvaštini govoriti uhićenikom:

— Zar vi mislite, da je oblast istom štogod? Kako se vi usudiste onaj sastanak kod crkve upriličiti? Jeste li molili dozvolu? Zar vi neznate, da zakon najstrože zabranjuje svako sakupljivanje? I to još nije bilo dosta, — nego ste išli zvoniti na stranu — gotovo na bunu! Da — to je zločin — to je buna. K tome ta sablazan — ići moliti pred crkvom — pjevati pod vedrim nebom — baš kao lutorani — pjevati pred crkvom — kano pred birtijom. Oh — vi — pijani sviete! Divljaci — glup narod, — no — u Talijanskoj ste ostavili dobro ime — ha — ha — ha. Sad vidim, da ste taki. Al ja ću od vas ipak nešto načiniti; — ne trpim ja toga; — mislite, sad je tako kano pod vašimi pijanimi sudci. No — čekajte! —

I on se okrene, dade zovnuti aktuara ili komisara, te započne iztragu.

— Ja bih vas mogao sve u tamnicu poslati — pred ces. kralj. sudbeni stol — ali obavit ću radje kod kuće, — bit će bolje — ha — ha — ha! — i u gadnu obrazu zalije se čudan suhi posmjeh.

Magdica se napokon osviesti. Skupi svu snagu i poče drktavim uzrujanim glasom:

— Molimo — svietlu gospodu, — niesmo mi krivi. Crkvu ljubimo; — od viekova u njoj se narod naš Bogu moli — još onda, dok je branio kršćanski sviet pred Turčinom. A i crkva u zadnjem ratu, gdje smo išli kralja braniti, — dala je sve svoje imanje za vojsku; — ja sam izgubila otca, — kako dakle — sad da — sad da budemo još krivi i kažnjeni, — a rekoše nam, bit ćemo nagradjeni!

— „Bos sogt si — bos sogt si"? — obrati se zapanjeno i zadivljeno predstojnik k aktuaru, bivšemu graničarskomu kaprolu. Ovaj mu to nekako prevede na njemački. Sada plane predstojnik:

— O — ti — republikanko — ilirska buntovnice, gle — gle — kake to misli imade! Dakle nieste krivi? — a praviti uztuk oblastnoj odredbi — to nije u tvojoj glavi ništa? No čekaj — kako ti je ime? — Magdica Dragoslavić — Dragoslavić — aha — jesi već u mojoj knjizi: — biesna Ilirka — otac išao u boj s banom — dobro — dobro!

— Dakle — sad se uzima, da je to bio grieh! uzrujano prekine Magdica predstojnika. Sva ju plahost minula, — nije više bila nimalo zastrašena. Ćutila je silnu bol i nepravdu, da joj se može spočitnuti otčevo vojevanje, koji je ipak za svoga kralja smrt prepatio — pa kako prepatio? U dno svoje žarke duše bude uvriedjena.

— Onda su govorila gospoda, da svatko čini svoju dužnost prema kralju i domovini, tko ide na vojnu proti onim, koji kralja sa priestola goniše, — onda su nam obećivali zahvalnost carstva — a sada mi se u grieh piše, da sam diete takoga nesretnika, koji je u obrani carstva glavu izgubio. — Uh! — i djevojka bolno zaplače.

— Oho — ho — gle — ti — kako je to vatreno, uzrujano — osorno! Zar se tako govori preda mnom, — u ces.

kralj. uredu, — ovdje, gdje ja zastupam Nj. Preuzvišenost gosp. ministra . . . pardon zarekao sam se — zastupam Nj. Veličanstvo, — popravi se brzo, jer u svojoj duši on je više strahopočitanja i bojazni imao od ministra nego li od vladara i od istoga Boga, — dä — preda mnom tako — no — ja ću tu vruću krv malko utišati. No-no! Molim Vas, gospodine aktuare, uzmite kazneni registar — mi ćemo brzo biti gotovi i odmah ćemo s tom malom republikankom početi.

— Kako Vam je ime, koliko Vam je godina, što ste po zanatu i kakova ste striša? — upita na jedan mah razjareni predstojnik.

Magdica ga nije odmah razumjela, a kad i on i aktuar ponove pitanje dade potrebni odgovor.

—A — dakle — plemenita! Ha-ha-ha! — Al to ništa ne smeta — danas hvala Bogu prosti smo od onih privilegija, pa ćemo morati primiti posve plebejsku kaznu. Ha-ha-ha. —

Onda uzme dalje preslušavati i tek kad je generalija sviju okrivljenika ustanovio i sve rubrike ostale izpunio — proglasi kaznu:

— Po c. kr. patentu od 10. travnja 1854. §. 11. u konkurenciji §. 12. sl. a) — odsudjujem Magdicu pl. Dragoslavić, Jurja Prebeka itd. — na tjelesnu kazan i to: Magdicu pl. Dragoslavić, s obzirom na njezin spol, na šibe, na broj dvanajst, — svi ostali okrivljenici dobivaju batine na isti broj, kano gore. Proti ovoj osudi u slučaju Magdice pl. Dragoslavić u smislu ustanove §. 12. sl. a) i §. 13. c. kr. patenta nema mjesta utoku, te se kazna imade odmah ovršiti. — Franc, predajte ovu djevojku Pepiki, ženi Vašoj, — neka ju preodjene, — a onda me zovnite, da budem prisutan kazni. Da li vi drugi utječete dalje? To morate odmah izjaviti. Vi šutite — dakle ne utječete. Franc — svih četrnajst ljudi dobiva

batina — dvanajst, — prieredite se Vi i profuz, — mužkarci sliedit će poslije djevojke.

Magdica je tek malo po malo pojimala, što joj se spremilo, — a onda u jedared kô luda skoči k vratima i ne znajući pravo za se, htjede odskočiti. Nu — Franc ju je već držao.

Za pol sata razdavao se iz dvorišta strašan povik djevojačkog grla, onda je za neko vrieme bilo tiho, a onda opet užasan — bolan vapaj, plač i jauk stane dopirati iz dvorišta daleko na cestu mjesta i u sve kutove c. kr. ureda.

Toga dana nije se mogla Magdica kući vratiti, morala je ostati kod žene profuzove, — jer je pala u silnu vrućicu. Sutra došla na kolima po nju majka, koja je tek pod večer saznala za cielu nesreću. Starica je lamala rukama, tukla glavom o zid i trgala pregaču.

— Jao — jao — to dakle dočekasmo! O moj Štefiću, zar si zato izgubio glavu, da ti sada diete šibaju kao kaku — oh — i sram me je samo reći — kaku! — tužila se starica još pred profuzovom ženom. Magdica je pak jednako ležala u bezsviesti — i silnoj vrućini.

Još dvie nedjelje tako je trpjela. I felčer, koji je dolazio, klimao je glavom sve više i sve dublje. U toj vrućici je jednako bulaznila i vikala i govorila. Uviek je imala s otcem posla, koga je gledala bogato nadarena, sretna i uzvišena. Ili je opet vidjela visokoga dostojanstvenika, kako joj nosi hvalu carstva i kako je majčica sada čisto blažena. No — i prikaze sličnije istini imadjaše. Onda bi uviek očajno — mučno i težko vikala glasom, koji se gubio u grlu:

— Dvanajst šiba — ah — razkrita pred onim vukom — jao — kako to boli — ne tako jako! A to

je hvala otcu — liepe li hvale — jao — jao vama! — Najzad ozdravi. —

* * *

Svoje težke muke podnosila je Magdica. Tä — čiste je hrvatske krvi bila. Udala se nije nikada, jer tko će „prošibanu“ djevojku uzeti? A kad mnoge godine minuše i s njima Magdičina mladost — Magdičina ljepota, onda je sa svojim tihim zasramljenim držanjem, svojim viek žalostnim izsušenim licem — svojim svagdašnjim posjetom stare crkvice gore na briegu, svojim uvjeravanjem, da će crkva stajati, dok „bude svieta i vieka, kad je izdurala navalu njemačke birokracije“ — poradi svega toga bila ja predmet vječne šale „kano stara izšibana parta.“

Taki je sviet! —

Druga pripoviest.

(1858—1879.)

U Zagrebu — u gornjem gradu — znam za jednu malu kuću, posve nizku i neznatnu. U toj sirotinjskoj kući uz još neke nesretnike živjela je dugo — dugo godina biedna jedna švelja, imenom Julika udova Horvatekova. Stanovala je tek u jednoj sobici — gore pod tavanom, a kod nje je bio sinčić njezin, dobri malo Matko Išla je šivati takodjer u okolicu — na obližnja vlastelinska imanja. Ova joj je zasluga bila milija od gradske, jer je tako prištedila hrane, i glavno, tako je došla u priliku, da joj sin Matko u školske praznike imade zgode doći na selo i medju gospodsku djetcu, „od koje će se moći naučiti njemačkome jeziku.“

Udovica je Julika bila — ne — tako ne ću da počnem. Drugačije ću, bar da odmah kažem, kako je to, da ja o njoj pričati znadem. Eto: — Bijah jošte onda diete. I kad mislim na to doba, ja često i prečesto mislim na jedno. U visokih tamnih sobah otčinskoga doma, u vrieme dugih jesenskih večeri, sakupljasmo se mi djetca sad u jednoj sad u drugoj sobi oko mlade liepe ženske, da slušamo njezine bajke. Ona bi sjedila pred nekim uzkim staromodnim stolićem i neumornom

marljivosti šivala i šivala. Mi se što uže savili u klupko oko nje i malo da joj niesmo laktovom smetali. Djetinje tuste ručice naslonili bismo na stolić i upirali o njih svoje razžarene obraze, a oči — zastrašene znalične oči — čisto da upiljismo u usne bajaličine. I miš ne bi bio smio nečuven proći sobom, tako bijasmo tihi i mirni. Ona bi pak jednako šivala i jednako neprekidno za vas viek isto zanimivo govorila i govorila, pripoviedala o vilah i sudjenicah, o pedalj-ljudih i gorostasih, o vukodlacih — i onom rajskom doba, kad su ptice i gjurgjice znale još govoriti, kad je sv. Petar apostol dolazio još na zemlju i hodao oko mlinova i kovača. Bajala je dobra žena jednako strpljeno. Nikad joj ne bi dodijalo i tek koje diete trebalo je da istom natukne svoju kaku posebnu želju, taj čas ga je umiriti znala i redovno mu izpunila zahtjev. Ah — i koliko puta bi uzela odmah po drugi put pripoviedati koju osobito krasnu — to jest osobito užasnu, čim je samo koje od nas uzdahnulo i reklo: „Oj — koli je ovo liepo! Draga Julika — dajte još jedanput ovu istu.“ Istom bi molitelja umiljato pogledala, pa onda odmah iz nova istu: „Bio dakle jedan kralj.“ A mi bi opet jednako slušali oprezno, mala nam djetinska srca od ljubavi za junakom drktala kano i prvi put, iz nova smo osjećali, kako nam se od znaličnosti i od suzdržavanih suza mišice u obrazih umaraju, kako nam se od straha kožaježi i kako nam srsi tielo hlade, te bi se svaki čas obazirali na crne kutove u dugoj tamnoj sobi i s većim no obično trepetom slušali bi zavijanje jesenskoga vjetra, što se plačno i biesno lomio po uglovih staroga doma i sablastno se miešao s neprestanim lavežem pasa. Oj — koliko dragi časovi — i svaki put je trebalo mnoge borbe s nama, dok su nas mogli razstaviti od „ljubljene — dobre“ Julike te sprtiti nas u djetinske posteljice.

Inače bijaše Julika uviek tiha i mirna. Ako li je kada štogodj što rekla, to je svaka rieč glasila blago i posve čedno, uz to i žalostno. Nije se ona prenavljala il pretjerivala, već je sva nekako odisala od silne tuge i pečali. U obće bijaše veoma ponizna načina. I premda bijaše takova, opet je imala nešto u sebi, da joj je svatko izkazivao mnogo počitanja. Mi djeca pokraj sve ljubavi svoje i pokraj sve dobrote njezine nikada se niesmo usudili na kaku drzovitost il obiestnu spram nje. Više je mogla ciglim jednim pogledom svojim kod nas opraviti nego li „informator“ i najstrožijimi riečmi.

U kuću bi našu dolazila radostno svake godine pod jesen — na više nedjelja, da šije baš za nas djecu. Majka moja silno joj voljela, a i Julika bijaše majci i cieloj kući iz dna duše odana.

Kad su u odredjeno vrieme pošla kola po nju u grad, bilo je u nas vasdan prije već nestrpljena izčekivanja Kod dolazka pljeskali smo u ruke, vješali joj se za skute, a ona je tiho smijući se najprvo pristupila k majci i poljubila ju jedva se usnama dodirući ruke. Tako isto otca. Onda istom redom k nama djetci. . Ej — kako sretni bijasmo! Ja ne znam danas još, ne bih li morao u Juliki nazrievati prvu svoju ljubav — makar da mi je istom kakih sedam godina bilo. Svakako stoji, da sam se često i prečesto ravno pred njom ustubočio i jadnako ju gledao. A u tome bilo mi je toli drago i tako liepo! Još ju sada vidim, kaka je bila. Visoka u tielu i nježna i strojna. Bliedo — tek slabo zarumenjeno lice bilo je tako, da sam uviek pomišljao, da mati božja mora upravo tako izgledati. U istinu prekrasno lice. — Tamne modre oči odavahu istina mnogo žalosti, nu sjahu od tolike dobrote i vjernosti, da ja takav pogled samo još u pasa vidjeh. Kake joj je boje kosa bila, niesam mogao znati, jer joj glavu pokrivaše

uviek širok crn rubac, koji je duboko u lice padao i davao joj tako izgled koludrice ili svetice, kakovih vidjavasmo na sličicah u majčinu molitveniku. Ovaj rubac činio takodjer te joj je liepo mlado lice — i onako uviek ozbiljno — još više nosilo na sebi strogost, spokojnost i neki mir, koji je svakoga silio, da bude dobar i učtiv s njom. I zbilja — nitko u kući nije se vladao prema njoj kano osobi najmljenoj uz običnu nadnicu. Majka to i strogo zahtievaše. „Ona je purgarica!“ — rekla bi služinčadi, kad bi opazila, da se koje čeljade nije ponielo, kako je trebalo. Nama pak djetci kazala bi: „Tä — Julika je toli dobra — pa sirotica i veoma nesretna.“ Sirotica! Već tada gotovo me je poviest Julikina više dirala od poviesti svih nesretnih i začaranih kneginja. A bio sam još diete, — a to je bila onda istom polovica njezine nesreće! — Često i često zatekoh ju, gdje joj niz krasno lice curi suza za suzom. Bio sam, istina, premlad, da mjerim onu njenu tugu, — nu opet sam mogao spoznati, da je draga i dobra Julika silno žalostna, pa se skučim u kut i stanem plakati — plakati, da mi je čisto daha ne stajalo

Već onda je bila Julika udovica. Ili — pravo da kažem — nama djeci tako se kazivalo. Poslije sam tek saznao, da joj je onda još — u vrieme prvoga moga sjećanja — muž živio.

Bijaše ona diete čestitih gradjanskih roditelja. Otac joj je imao negdje u Vlaškoj ulici u Zagrebu dućan s raznom robom. Trgovina mu išla dobro. No za rana još izgubi ženu, a Julika majku, koja u najstrašnijih mukah svoje težke bolesti i u čas tako rekući agonije još je uviek imala samo na pameti svoje drago diete te umirući ljutila se i na muža i na služkinju, što diete nije dobilo svoj večernji obrok na vrieme. Otac nije dugo udovao. Kuća je trebala gospodaricu te se on po drugi put oženi. Uzeo

ljepušastu mladu djevojku iz sela. I sada je trgovina uspievala — ali svake godine bilo krštenja u kući. Napokon — za kojih deset godina jedva je dućan nasmagao toliko, da prehrani toliku obitelj. Svaki zalogaj, svako parče hljeba imadjaše svoju točnu tanku mjeru.

Zato se svako čeljade osjećalo na računu kućnome. Naravno domaćica nije kod svoje rodjene djece počela s prekobrojnimi. Njoj je prva Julika bila suviše na računu. I najmanju stvarcu težko joj je uštila. Silno joj materinje čuvstvo žene rodice jednako govoraše, da je svaki komadić hrane i svaka kapljica pića, što Julika potroši, oteto njenoj vlastitoj djeci. I Julika je morala od maćehe trpjeti svako zlo i pokor. Mogla se ona naraditi kô niemi stvor, vršiti posao dviju — triju služkinja, — mogla se suzdržavati od jela, koliko samo dopuštaše narav te glad tišiti vodom, da joj se slabine nadule, — sve to ne mogaše da utiši gnjev maćehe. Čim je Julika ponarasla, bude dakle maćuhi jednako želja, da djevojka što prije izadje iz kuće — da se udade ma za koga. „Istom koji će se pokazat na pragu — pa ma bio star — gurav — ćorav — sirotan — ma kaki — samo da je muž — i da ju odvede — da ju vodi — vodi iz kuće!“ — govoraše žena otvoreno. Julika je takodjer slično mislila. I ona je nestrpljeno izčekivala čas, kad će se riešiti svoga zla u roditeljskoj kući. Da joj nije bilo za otca, koga ljubljaše vjerno i strastno, davno bi bila odskočila domu te otišla ma kamo — makar i služiti. —

Jednoč dogodi se nešto. Onda joj je bilo tek nešto više od sedamnajst godina. Maćeha ju karala i bome najposlije stala tući. A nije imala baš nikaka razloga, da ju psuje. Najstarije dvoje djece povadilo se i do živa izbilo i izderalo. Maćeha u svome jadu skoči onako u košulji u dvorište te zamahne već, da će po djeci. Taj

mah sidje u dvorište i Julika, na glavi s ogromnom košarom dječjega rublja.

Čim ju maćeha uoči, pusti djecu i navali na Juliku. Najprvo uzme vikati i grozno psovati, što djevojka na djecu bolje ne pazi, nego ih pušta, da se tako grdno iztuku te jednome krv iz nosa curi, a drugome su hlačice od stegna do koljena poderane. Julika odvrati, da je morala rublje prati za najmladje diete, te nije imala kad, da se za drugom djecom ogleda. Na to skoči istom biesno maćeha i bome udari na djevojku te ju uzme biti, kud je dosegla. Najzad ju je vucarila po dvorištu, držeći siroticu za dugu joj bujnu kosu, i ogromne dojke žene rodilje tukle po zraku kano klatno o zvono. U svome jadu nije biesna žena spazila, da joj se košulja odmakla do pupka. Julika u svojih mukah zazivala otca. No umjesto otca pokaže se na vratima, što su iz dućančića izlazila u dvorište, visok krupan mladić. Taj ne budi lien iztrgne djevojku maćesi i postavi se ravno pred razjadjenu ženu.

— Habakt — mir — nije l' Vas stid! — odsieče napolak ljutito, napolak s dobroćudnom šalom. Maćeha se prestravljeno i zadivljeno zagleda u mlada čovjeka te u tome čudu nije mogla ni jedne rieči da izusti. On videći gole silne sise nešto se zastidi i pocrveni te kan da se ništa desilo nije, promuca tek, da u dućanu nije nikoga našao a treba mu za groš čavala. I odmah pače gorostasnom svojom rukom, oko noktiju posve crnom i po prstih još gusto obraštenom, pokazivati na dlanu druge ruke, kakih mu čavala treba.

Julika, pokraj sviju svojih bolova i tiela i duše, prva se snadje i povede čovjeka u dućan. Sva zaplakana još je uviek drktala po svem tielu i dugo je trajalo, dok je našla prave čavle. On joj je pomagao tražiti i — ni da bi jednom rieči spomenuo predjašnji prizor

u dvorištu. To se Juliki svidjaše. I onako nije znala, kud bi se od stida stavila. Kad je napokon dobio željenu robu i platio svoj groš, upita tek, je l' joj „ono bila majka“? Dä; — kod odlazka upita još djevojku za ime. Odsele je dolazio svaku večer što to kupiti, poslije našao zgode svaki dan po dva tri puta u dućan doći. Saznali su od njega samoga, da je kovački kalfa, da je služio osam godina u carskoj vojsci i sada da je stalni „urlauber“ i da se zove Marko Horvatek. Imetka nije imao, ali se nadao, da će dobiti mjesto vlastelinskoga kovača kod nekoga grofa u Zagorju. I spominjući to nadoveže: — Bio bih ga već dobio — da sam oženjen, grofovski provizor neće nego oženjena čovjeka; — veli: — neoženjeni ljudi bećari su i protuhe, — a kako da se ja ženim — kad nemam ništa? Vojničtvo mi ne smeta doista, — kapetan mi je rekao, da se sad mogu ženiti, jer sam osam godina služio. Al — što, — nemam novaca! — E — imadete Vaše zdrave ruke — majstor ste — bome svaka varoška djevojka može Vas uzeti. — Ne tražite ni Vi novaca od djevojke — pa ćete naći! reče Julikina maćeha.

Od sada jednako maćeha svraćala razgovor s Markom na ženitbu, a kad je jedne večeri došao kazivati, da je jutros sam grof poslao po njega i nagovarao ga, onda mu maćeha otvoreno savjetova, neka se s Julikom uredi. On je bome davno mislio na to. Tek se bojao, ne bi mu je dali, jer najzad ipak je „frajla“ i „štacunarska kći“. Za nju samu bijaše siguran. Niesu, istina, nikada ništa rekli jedno drugomu, al' opet — on je nekako mislio, da je djevojka uz njega.

I tako se još iste večeri sve uredi — a sutradan podjoše već k župniku kod sv. Petra, da jave svoju nakanu stupiti u „sv. sakramenat skupnoga hižtva“. Susjedi su odgovarali otca. Govorili, nema čovjek još „abšit“

— a ljudi, koji čitaju novine, pripoviedaju, da će biti opet rata u Italiji, jer sâm francuzki car nešto se za Talijane zauzimlje“. Otac Julikin gotovo se s njima slagao, ali — pred maćehom niti da bi se smjelo tako što spomenuti. I Julika sama težko izčekivaše čas, kad će svatovi minuti. —

Tako se uzeše. Vani na selu — bude mlada ženica upravo blažena i sretna od života, koji je sada začela. Ne — od razkoši prvih bračnih mjeseci. Ljudi hiteći za poslom i dnevnim hljebom nemaju vremena, da namaknu svojoj duši i svome srcu takav luksus. Njena je sreća glavno postojala u dragoj brizi oko malena kućanstva i — što nije više trpjela progona, kakvim ju je maćeha mučila. Iz početka mučila ju ponekle zabrinutost poradi rata, nu — sada u jedared utišali glasovi i ništa se nije čulo. Tek kako su kojih deset jedanajst mjeseci proživjeli i već sinčića u zibci čuvali, dodje poziv i Marko morade „izmarširati“.

Sad je Julika, da sebe i diete prebrani, morala segnuti za iglom. Tako je započela svoj šivalački zanat. Kod domaće je provizorice počela, a odanle su ju zvala s vremenom i susjedna vlastela. U prvi mah već dalo joj se na žao, da mora svoje kućanstvo napustiti i da nije više samosvojna gazdarica. No — tješila se, da će sve to tek za vrieme biti. Grof joj obećao, da će mjesto kovača čuvati za Marka, a i on je govorio, da će valjda skoro doći Marko kući.

No grofova se ne izpuni. Marko je još uviek bio na vojni — a od bojišta dolazili zli glasovi. O njemu i od njega nikada ništa. Julika je morala napokon uzeti stan u varoši. —

Opet je bilo s večera. Julika je sjedila u svojoj sobici te zibajući nogom zibku marljivo šivala. Tä imala je prešan posao, da sakupi štogod novaca i da pošalje

svome Marku, od kojega na sva nebrojena pisma nikad nikaka glasa, osim prije kakih osam dana, kad joj je tudja ruka priobćila u kratko, da je Marko u bolnici bolestan. Htjede mu dakle mali krajcarak poslati, da mu bude lakše u bolnici. Onog večera jednako joj nekako težko bilo na srcu. Ni ona običajna pjesmica, s kojom bi svaki put uspavljivala diete, ne htijaše joj taj put preko usana. Vidjela je naime poslije podne prosjaka bez noge sa vojničkom kapom i medaljom, kako vuče po ulici „organac“. Onaj čas ju nešto zazebe u duši i pomisli, koli bi strašno bilo, da joj Marko taki dodje. I od poslije nije više mogla naći mira, makar da je umovala, da bi u tome slučaju za cielo došla kaka viest, — da u listu, što ga je dobila, nije niti jednom rieči spomenuta kaka bolest a kamo li kaka rana. Sjećala se još, kako joj je Marko često pripoviedao, da se vojnici često običavaju bajagi bolestni uvući u bolnicu, samo da izbjegnu koji put trudnoj službi. Valjda je i Marko tako učinio! Da — da — bit će tako — prevejanac i mudar je Marko! —

No — sve to nije hasnilo, ona se nikako nije mogla primiriti. Mali se u zibci probudio i zaplakao. Obje ručice i nožice digao ravno u zrak te ih je svjetlo od svieće oblilo, da su rumene i ružičaste sjajile. Julika naglo pusti švelo iz ruke i prigne se k djetetu, da ga cjelovi umiri. Kod toga uzme jednu ručicu i nožicu u ruku i obaspe nebrojenimi poljubci, pa mišljaše, kako je negda i kod onoga biednoga prosjaka majka mu uživala u njegovih isto tako finih rumenih nožicah — a danas sirotan! — I ona ne znajući, zašto, — gorko zaplače.

Tako nije čula, da je njetko pokucao na vrata ji ne čekajuć otvorio ih na polak. Kad je glavu digla, vidi muža svoga, kako se na uzko otvorena vrata šulja i

vuče u sobu i to tako, da je samo lievu stranu tiela pokazivao. Julika veselo skoči k njemu. Od suza radostnica u očima nije ga pravo ni vidjela.

— Oj — hvala Bogu, — da si došao, — bila sam već toli zabrinuta! — klikne i krasno joj lice opet je sjalo od sve svoje mladosti i od sve sreće.

On se sveudilj nije sasvim k njoj okrenuo, nego jednako tek pokazivao svoju lievu stranu, a s desnom se sakrivao za vratima, baš kanda u desnoj ruci nosi kaki dar, kojim ju želi nešto kasnije iznenaditi. Al — dakako — izgledao je tako prašan — poderan i užasno mršav — jednom rieči izgledao je biedan, da je gotovo ludo bilo misliti, takav čovjek može kome kakav dar donieti. I Julika je tako nekako mislila. A onda — ah — bolno vrisne i primajući se za glavu posrne najprije korak dva napried — onda natrag i morade se nasloniti cielim tielom uza zid, toliko ju potresla golema nesreća, što ju pred sobom gledaše. Mužu je falila desna ruka, odmah gore već od ramena, i desna noga od sredine koljena.

I dugo — dugo plakahu nesretne duše i moljahu milost u Boga. —

„Kako živjeti sada?“ — stavljahu jednako pitanje. Julika sa svojim švelom tek je toliko zaslužila, da je mogla jedan želudac za nuždu nahraniti, nu kako će odmah tri zadovoljiti? I njegovo i njezino oko bolno — očajno zagledavaše se u kut, gdje je smješteno bilo njegovo orudje kovačko. Ah — sad mu više ne će služiti. Julika gotovo očaju bila blizu. Drugi dan ciela već kuća znala za nesreću. Tu joj prvi progovori sustanar Dimler, muzikant u njemačkom zemaljskom kazalištu i dnevničar u nekom carskom uredu. Taj joj reče, da Marko kano izsluženi kapral imade pravo na službu u kojoj carskoj kancelariji kano pisar ili „amcdiner“, osobito što je invalid.

*

— U mome uredu imademo oficijala, koji je bez ruke — i jedan „amcdiner“ hoda drvenom nogom. Moj je zemljak — tamo iz gornjeg Štajera. Dakle — i Vaš će muž dobiti službu. Znade li pisati? —

— Pisati? — Čekajte, čini mi se, da znade, jer čitati umije. Ali — pisati —? Ah — jao — da je prije i znao, — nema desne ruke.

— Uh — istina — e — pa što — kao „amcdiner“ dosta će biti, — ako znade čitati.

Od sada je Julika imala nade. Marko je znao pisati; — istina — nikada Bog zna kako. Kako istom dakle lievom rukom! Nu Julika se i tu snadje te još istog večera sjedili su muž i žena za stolom i široka kovačka pleća sagnuta su bila nad artijom a ruka ljevaka, težka od svoje nemoći, mučila se, da pravi slova. Na papir, da se ne odmiče, stavila žena svoj šivaći jastučić te u isti mah i šivala i pazila, kako joj muž pravi slova. Tako je cd sad vasdan bilo. —

Napokon se čovjek uvježbao, da je prilično mogao pisati. Kada je tomu podpuno svjestan bio, morade dnevničar sastaviti molbu za službu, te Marko i Julika odnesli ju k gospodi. Išli su svakud. Kod toga im tek mnogo pačilo, što gospoda niesu umjela hrvatski govoriti, a njima obojemu težko je ili nikako bilo s niemštinom. S toga su „hofratski“ il „štathalterajratski“ odgovori stereotipno glasili: „hm — hm —“. I redovito nakon tako kratka odgovora digla se ili suha duga ili kratka debela ruka uz visoko u zrak izpravljeni vrat, uvijen u „zlatni krogen“ pete ili šeste „dietenklase“, te pokazala na vrata, i onda se odmah potegnuo vrat sasvim u svoj zlatni „krogen“, a nos, što je gotovo jedini još iz njega virio, ukopao bi se u omašni „konvolut“ spisa, što je upravo na stolu pred njim ležao. A Julika i Marko nekako posve i zadivljeni i prestrašeni, — dà posve su glupi izašli iz sobe.

Nu uza sve to — po staroj navadi prijatelja našeg čovjeka — Julika i Marko tumačili ovaj pitijski „hm — hm“ — kano dobar za sebe znak. Jer da ne bi ništa bilo, zašto im se ne bi odmah reklo?

Ova je dobra nada potrajala još i onda, kad i nakon tri mjeseca nije nikake službe bilo niti kaka riešenja molbi. No — niesu sami tako sudili. Svatko im je govorio, kako ne može da bude sumnje, te će Marko dobiti službu. Dnevničar što više našao nekaku naredbu — neki patenat, — gdje stoji natiskano, da su izsluženi vojnici prvi na redu za taka mjesta.

Najzad ipak počeli se nešto bojati. Jer najprvo je bilo nade, da će dobiti kod suda službu, gdje se upravo bilo izpraznilo podvorničko mjesto. No — jedno jutro, kad je Marko pošao k sudu, da se razpita i razvidi, pokažu mu nekakog Niemca, koji je tamo iz Šlezke došao te postao ondje podvornikom. Marko se ljutio. „— Što trebaju iz te daljine čovjeka — a imadu nas — mene — hm!“ reče dnevničaru, no taj sav pobliedi i odbjegne iz njegove blizine. Drugi pak jedan utješi ga, da će njega namjestiti valjda kod financije ili kod štathalterije, jer kod suda ipak težko bi služio, kad mu noga fali, što bi svakako kod dostavljanja sudbenih rješitaba u velike priečilo. Marko se s tim umirio i opet mirno čekao.

Napokon mu dodje molbenica. Julika je toliko baš njemački znala, da je mogla nahrbteno riešenje čitati i razumjeti ga. I tu je čitala, da se molitelj odbija, jer nije izkazao znanje njemačkoga jezika. Biednica ostade ko omamljena.

— Dakle — kazuj, — što je! Kuda me metnuše? — nestrpljeno ju upita muž.

— Ništa! — očajno promuca ona i spis joj se odmakne na pod, po kome se mali Matko mučio i sklizao, da učini prvi korak.

— Ta — to nije — to ne može biti! — klikne on. — Ti niesi valjda razumjela dobro —! Eto šteta, što niesmo pitali pandura, koji je donesao. Ah — kaki njemački! Ta — niesam ja molio, da budem sudac il ašešor — što li —! Takoj gospodi bit će valjda nuždno, da znadu njemački — ali ja — ja moljah tek mjesto podvornika, — a tamo Boga mi nije potrebito, da njemački znaš. Ne — ne — ti niesi razumjela. Gdje je molbenica? Oho — na podu. Čekaj — daj se obuci pa idemo k samomu gospodinu hofratu (dvorskomu savjetniku). Kod njega ćemo saznati. —

I oni odoše na Markov trg u namjestničko vieće, ili kako tad govorili: u štathalteriju. Dugo su morali čekati, dok pred hofrata dodjoše. Došli su točno u devet, a još u jedan sat niesu mogli pred njega Tä od devet do deset i pô primaše hofrat samo činovnike, zagrbljene suhe ljude žutih upalih obraza sa siedimi carskimi bradami, s naočalima na očiju i odjevene u zelenih mondurih sa zlatnimi „krogeni". Svaki i nesetni nosio je pod pazuhom silni svežanj dugačkih spisa. Marko poput svakoga seoskoga kovača bavio se mnogo liečenjem, pa je videći ove ljude odmah smislio, da im svima treba ili rogatačke kiselice ili pagliano-sirupa. Julika pak sva se od čuda snebivala, videći, kako ta gospoda, kojim se podvornici do zemlje klanjahu, pred vratima uviek najprvo stave uho na ključanicu i zadržanim dahom prisluškuju, čuje li se iz nutra kakav glas, kako se onda svaki izkašlje prije no što pokuca i opet žurno stavi uho na ključanicu, da čuje „herein", — i kako onda vrata tek napolak otvori, te još na pragu učini duboki poklon. Ona se sada čisto plašila od toga hof-

rata, kaki li strašan mora da bude, kad ovaka silna gospoda sa toli strogimi, žučljivimi i gotovo biesnimi obrazi pred njim ipak strepe!

Od deset i pô do dvanajst niesu ih pustili pred hofrata, jer je bila nedjeljna konferencija pod predsjedanjem samoga bana. U dvanajst sati opet došla neka gospoda, koju je podvornik prije unutra odveo; i to je trajalo do jedan sat. Tek u jedan i pô došao je red na Marka i Juliku.

— Samo u kratko recite, što imadete, jer gospodin hofrat ide skoro na ručak — na kaptol k biskupu, — ne zadržite ga dakle, — šapnuo podvornik Juliki u uho, kad ih je pustio unutra.

Usmucaju se gotovo uništeni u sobu hofratovu. U nutri je bilo mračno, da se nije dalo odmah razpoznati, gdje je što. Postave se tik do ulaza.

— Što hoće? — Javi se tamo negdje iz kuta za širokim ogromnim stolom s visokom policom neki opori glas u njemačkome jeziku.

Još uviek niesu Julika i Marko vidjeli hofrata, pa ih se zato čisto sablastno doimao ovaj kano iz visina zračnih ili iz dubina podzemnih dolazeći glas. Zbunjeno uzmu on i ona kašljucati i da budu sigurni, redom se na sve četir strane duboko klanjali.

— No? — Javi se opet glas za stolom.

— Hvaljen Isus — njihova milost — mi smo najponizniji sluge! — izmuca napokon prva Julika.

Jedva što su prve rieči pale, i čulo se o čem se radi, skoči iza stola sitan mršav čovječac u crnu dugu i otrcanu fraku, sa žutom parokom na glavi i s crnima naočalima na — čelu. Vodeno-modre oči čisto zadivljeno i razrogačeno gledahu čas u Marka čas u Juliku. Za cielo je bilo čovjeku posve neponjatno, kako dolazi hrvatska rieč u te prostorije — i to pred njega, cesarsko-

kraljevskoga hofrata! Iz čuda pao u gnjev i stao vikati. U ruci je držao još neki spis.

— Oho — dakle Vi tako malo cienite jezik države i previšnje službe — vi se usudjujete tako govoriti ovdje preda mnom . . . . . Oho — oho, — dakle istina je — eto baš mi se ovdje u tome spisu, što ga sada primih — javlja — javlja mi se od domaće vaše strane, — da se tu nekake demonštracije nakanjuju — da se tu misli, — država će popustiti poradi nesreće svoje kod Solferina — te priznati vam vaš jezik; — oho — dakle to se već počimlje . . . . A znate li Vi, — nastavi uzdignutim glasom — da je to disciplinarni prestupak, kad se usudjujete ovdje demonstrirati? Tako je, moj prijatelju — i ja ću vas morati kazniti dati. Dà — ali oprostio bih Vam, da mi kažete, tko Vas je naručio i ovamo poslao? —

Marko ga nije razumio, tek Julika. Ona htjede, da mu odgovori, nu hofrat joj strogo dade znak, da šuti i ponovi pitanje Marku. Ovaj je dakako šutio i tek se morao nasmjehnuti. Hofrat se trže i htjede već da iz nova zagrmi. Nu u dobri čas pade mu na um, da pita:

— Razumijete l' njemački? —

— Niks dajč! — odvrati Marko i pruži hofratu svoju molbenicu.

Ovaj pregleda spis, nasmješi se i nekoliko puta zaklima glavom. Nešto je malo znao natucati hrvatski.

— Pa što hoćete jošte? Tu je sve posve jasno rečeno. Vraćena Vam je molba — ja znadem za nju — ja sam podpisao — dä, — vraćena Vam je, jer ne možete da budete „amcdiner“, što ne znate njemački.

— Molim gospodina hofrata — al ja moram živjeti — ja ne mogu da radim, a prosjak da budem, — pak što će „amcdineru“ njemački — to je možda gospodi od nužde, — i on se počeše po šiji.

— Njemački kano državni jezik od potrebe je svakome, koji služi ces. kralj. Veličanstvo. Razumijete li? To je jezik državni — jezik države — razumijete li? Kako će dakle država plaćati i hraniti ljude, koji ne znaju njezina jezika? A i previšnja služba iziskuje tako. O — to bi liepo bilo, da nije njemačkoga jezika! Koliko jezika bi morao onda čovjek znati? O moj dragi — i „amcdiner“ treba da čita, što mu se u ruke dade, — a kako će čitati, ako ne zna jezika? Da — a mi imademo ljudi, koji znadu njemački, a taki svakako više vriede nego Vi s vašim — vašim — idiomom . . . . .

— Al ja sam služio cara — ja sam izgubio ruku u bitci kod Solferina — eto još mi nije ni zacielila rana, — ja sam izgubio nogu! —

— To je žalostno, — ali — ne znate njemački, — — ne možete biti u državnoj službi, — pak punktum štrajzand drauf! —

Marko plane.

— Molim gospodina hofrata — to nije tako. Kad sam morao u vojnike, da cara služim, — onda niesu gospoda iskala, da njemački znam, a vojnička služba — to je barem carska služba kao ni jedna više.

— Pustite Vi mene. Gle — gle! Napokon se zbilja niesam varao? — i hofrat pogleda postrance Marka te napolak glasno reče za sebe: — Taj je zbilja naručen.

Julika ga je razumjela i kaže mu: — Ne — gospodine — ali krivo mu se čini, da ga sada carstvo odbija, jer tobož ne zna njemački, a kad je carstvo od njega iskalo krv i život, onda je k tomu dostatan bio jezik hrvatski i nije se tražilo, da znade njemački . . . .

— Šutite Vi — Vi ste diete — Vi tu govorite ludo — gotovo buntovno. Ja sam već rekao, on ne zna njemački — ne može onda da bude kod države namješten.

— To je krivica — iztisne se biesno i gnjevno Marku iz grla. — Ja dolazim iz rata, gdje sam se bio za cara i izgubio za njega i za carstvo ruku i nogu. Gotov sam bogac — lazar sam — a kaki sam bio, Bože moj, kad sam otišao! Čvrst — zdrav — oh — nije bilo kovača meni ravna! — Sve sam izgubio — a izgubio za carstvo, pa da carstvo sada ne će da mi kruha dade. Ja sam u bitci — ja sam u vojni talijanskoj — najmanje njemačkih vojnika vidio, ... — pa zar sam se ja zato tukao i krv svoju ljevao, da sada ovi njemački vojnici dobiju prije mene kruha? Pošto mi je moj hrvatski jezik dostatan bio, da služim caru pod barjakom, pošto se nije pitalo mene, da li njemački znadem u čas, kad sam morao u vatru, — onda ne može carstvo ni sada tražiti, da njemački znadem. Ja niesam učen čovjek — prost sam kovač bio, — ali — ako carstvo drugačije čini — ja znadem, — da čini proti Bogu i proti pravdi....

Hofrat se posve prepao. Njegov ukočeni birokratski duh nije mogao poimati toga izboja osjećaja, koji je posve elementaran bio i čisto kano da je neka inspiracija dala ranjenomu nesretniku rieči. Hofrat je ostao u prvi čas zapanjen i niem. Tek se hvatao ugla zelenoga stola. Istom kad se Marko okrenuo i s onom jednom svojom nogom i štakom drvenom učinio težki nespretni korak k vratima, došao je hofrat k sebi i počeo nešto vikati. No Julika i Marko bijahu već napolju. Na skalinah dotrči za njima podvornik i javi im, neka s njim idu na policiju. Tako da je gospodin hofrat odredio.

— Što ste za Boga učinili? — dovrši podvornik.

— Što sam — što sam? — Istinu sam rekao — a Vi — recite gospodinu hofratu, da ja nikud ne idem nego kući.

Podvornik se uzprotivio i strože mu naložio.

— Pustite me na miru — vratite se, odkuda ste došli, — biesno rikne Marko.

Podvornik, vjeran sluga svoga gospodara, ulovi Marka za onu jednu njegovu ruku i htjede da ga drži. Marko se trgne i zaleti se u njega cielim ramenom, da je podvornik posrnuo nekoliko koračaja natrag. Bijaše nesretnik posve izvan sebe. Čisto se tresao od jada i ljutosti. Dodjoše na ulicu. Tu podvornik opet naloži, neka zakrenu k gradskoj viećnici.

Marko ga opet onom jednom svojom rukom rine od sebe i — kano vol, koji je izbjegao udarcu mesarevu — ogledne se na sve strane biesnim pogledom, te spaziv na uglu preko ulice dućančić s prodajom duhana skoči onamo i zahvati cimer s crno-žutim c. kr. orlom, pa kako je ljut bio, imao je u jednoj ruci silnu snagu te u tili čas strgao cimer sa zida. Onda poleti prema podvorniku, ... ovaj videć da bi ga kovač sa cimerom mogao utući, pobjegne bezobzirce, a biesni Marko škripajući zubima i sa suznima od jada očima baci cimer o tlo i uzeo po njem gaziti nogom i štakom, a u ruku prihvatio svoju molbenicu, te ju s vikom derao na stotinu komadića. I ljudî se čitava silesija skupila oko njega. —

* * *

Dotle sam znao ja ko diete poviest Julikinu. I ona i majka, kada je godj bilo razgovora o njenoj biedi, svagda su kod dogodjaja s cimerom prestale i svagda svršile s riečima: „I tako je siromah zaglavio!“ — Mi smo djeca uzeli to, kao da je umro, pak na naša odnosna pitanja odgovaralo nam se tako nekako. No najzad saznadem dalje. Došlo to ovako. Jednoga jutra — u adventu — izmolim ja od Julike, da me je uzela sobom na zornicu. Bilo je uviek za me od neopisiva čara ono rano ustajanje, ona s jutra zapaljena svieća, ono tiho odievanje, pa onaj polagani — polagani odlazak. Istom pak mračno zimsko jutro na polju i žurna hitnja

gore k crkvi, od koje se razliegala zvona, — onaj svježi čisti snieg po dolovih — ah — mlada dječačka duša posve se gubila u nedohitnih željah i bajnome sanjarenju!

Niesmo bili više daleko od crkve. Trebalo je tek samo još da prodjemo komad javne ceste. Julika me jednako sokolila, da idem brže. Kad bijasmo po prilici u sredini puta, dolazijaše pred nas polaganim — posve polaganim korakom čovjek jedan. Mjesec je još sjao te je sjena toga čovjeka u dugome razvučenu liku polagano po sniegu pred njim plazila. Julika me uhvati za ruku i bliže k sebi privuče. Taj čas mu se posve približismo. I okrenutih obraza htjedosmo već da mimo njega prodjemo.

— Dobro jutro! — pozdravi nas suhim nemoćnim glasom.

Julika se trže i popostane. Ja ga pogledam. Bio prosjak — meni se bar tako činio — bez ruke i bez noge, odjeven u laku kaputiću i poderanih hlača. A bila ciča zima. Lice mu je bilo nekako mrko, suho i bolestno, — samo velike duboko upale oči sjahu jakim žarom.

Kad je Julika stala — i on se okrenuo k njoj i nije dalje išao.

— Bože dragi, — Marko, to si ti — hvala budi majki božjoj! — i ona pristupi posve blizu k njemu.

Bio je zbilja suprug njezin Marko. S onom jednom svojom rukom nekako bojažljivo prihvatio pruženu mu desnicu Julikinu i tek kad ga je ona k sebi privukla, naslonio joj se na grudi. Dugo su ostali šuteći.

— Zima mi je — gladan sam — noge me bole — noga — i ovo, — i nemoćno se ogleda oko sebe. Juliki se orose oči od suza. —

K crkvi niesmo sada išli. Julika uzme Marka pod ruku i zakrene natrag prema domu. Došavši mimo

domaće krčme sustavi se — i mi podjosmo unutra. Julika odmah — još na hodniku — naruči vina i kakvo toplo jelo.

— Ovo je moj Marko — obrati se u sobi k meni, koji sam se u kut povukao i postrance gledao na njega, kojemu posve smrzli modri prsti drktahu tako silno, da mu se iz čaše proljevalo vino i iz žlice topla čorba. Sada kod svieće vidio sam, kako mu je lice neobično žuto i da kose nema oko sljepočica i nad čelom. A inače lice još dosta mlado.

— Julko, — kako je diete? — upita ženu i oči mu poniknu.

— Hvala Bogu — zdravo je. U Zagrebu je ostalo, — susjeda Franka, za koju ti pisah, pazi na nj i na sobu.

— Da mi ga je jednom već vidjeti! znade li reći „tata“? —

— Ma kako ne! —

— Dakle znade! Ma da — ta — ja sam već tri godine, — a onda težko mi je misliti, da je inače nego onda, kad me odvedoše. Pa veli „tata?“ — i biedno suho lice nesretnikovo bilo, kao da je prosjao po njem svietli zračak sunčani.

— Veli liepo — dječak je to — a svaku veče moli Boga za te i za me. Učile smo ga i ja i Franka.

On uzdahne i za čas nastavi da pripovieda o sebi, da je još prije četiri dana „od onuda“ odpušten, ali da nije mogao brzo ići po sniegu, za kola pak novaca nije imao, da je predjašnje noći morao spavati u mrzloj nekoj klieti te mu je sada u jutro strašno zlo bilo, da je već „ondje“ u zadnje vrieme pobolievao.

— Prava sreća, da si još za vremena pisala — jer — istom dva dana prije odlazka došao mi je list tvoj u ruke. Da je zakasnio, ne bih bio znao, gdje si. Uh —

kako me boli — nešto me po svem tielu ciepa i grize.

Julika je za to vrieme naslonjena bila cielim gornjim tielom na stol tik do njega i poduprta licem o jednu ruku, a drugom svaki čas se doticala gdje to njegova tiela. Često se morala posve odvrnuti i svaki put kod toga vidio sam, kako se po krupna suza spustila iz svakoga oka niz krasno joj sada toli bliedo lice.

I meni je bilo težko, te sam jednako morao gutati, da ne zapanem u glasni plač.

Kad se Marko nahranio — legao je na drvenu klupu, što je oko ogromne zemljene peći usadjena bila. Za čas se čulo kratko hripljivo disanje uspavanoga. Julika mu sjela u podnožje. A ja ništa ne pitajući došuljam se k njoj — i zagledam se proti volji u liepi tužni obraz. Dugo je šutila — onda gorko i tiho zaplakala, — za tim mi je pripoviedala. Sad sam saznao od nje, da Marko dolazi iz tamnice, u koju ga poslije dugog iztražnog zatvora sputaše radi onog čina sa cimerom. Uzelo se, da je to strašan zločin. Hofrat valjda osjećao političku potrebu, da naglasi jakost i stalnost svoga sustava. Dakako — nekoliko tjedana kasnije došao je oktobarski diplom. Da je samo nešto prije izašao — Marka ne bi bila zadesila tamnica.

Kad je moja majka saznala, gdje je Julika i gdje je Marko — pošalje onamo kola po njih. Marka smjeste u kući vrtljarskoj. Još iste večeri moralo se po doktora poslati, a za tri nedjelje postade Julika u istinu udovicom.

* * *

I dugo ju poznavah — nju i sina joj Matka. Nije imala sredstva, da ga dade u više škole, a dječarac bio slab i od slabe hrane uviek pobolievao, te ga nije mogla u zanat pustiti. No — pazila je, da nauči njemački.

— Neka ne bude nesretan — kao što mu je otac bio, — i neka laglje nadje hljeba. Za to joj ne mogosmo ničim toliko ugoditi nego li, ako govorasmo s njim njemački.

— Samo da mi se njemački nauči, — govoraše često, — lako je onda! I trgovac i tko mu drago bio, svak će ga radje primiti. Istina — trgovci su vragovi — to bije i muči djecu, — mora takav mali sirotan često nositi veći teret od sebe samoga, — ah — a moj Matko — tako je slab i boležljiv. Ni krojač Hanslek ne htjede ga uzeti u nauk — jer — da ne bi ni djece mogao nosati po dvorištu. Zato baš morat ću gledati, da ga sprtim kuda kakomu gospodinu u pisarnu. —

I tako prolažahu godine. Uviek sam mislio na Juliku i njezina sina, no vidio ih odavna niesam. Roditelji mi se medjuto odselili s imanja, ja sam se potucao po školah, — pošao i u tudjinu na više nauke, — pa tako niti sam štogod saznavao o njoj niti mogao saznati. Kad se povratih opet kući, nije mi svejednako nitko znao ništa sigurno reći. Tek naklapao nešto špan, da je Juliki dobro već išlo, jer joj je sin služio negdje u kraljevskom nekakom uredu, onda da je u vojnike otišao „na veliku žalost majčinu“, — i da će se naskoro vratiti, pa dobiti nekaku dobru službu kod željeznice ili pošte, jer se u Bosni izkazao i dobio medalju.

Čisto su me veselili taki glasovi.

Zadržao sam se taj put dugo na selu. Još kasno u studenom boravio sam vani. Jednog večera vraćah se iz lova na patke. Bila onaka tmurna večer zadnjih jesenskih dana. Tugaljivost je izbijala od svakuda, od svega pršila neka sjeta i dosada. Gusti sivi oblaci letjeli su jesenskim oštrim vjetrom po zraku i hvatali se visova brda te miešali s neprozirnom maglom, što se iz vlažne zemlje dizala. Golo već drveće ludo se u vjetru

trgalo i lamalo. Po livadah je blištila razlita voda, po svakoj stazi i po svakom putu dizalo se silno blato, a po cesti u kolomijah povlačile se duge žute mlake.

Već bijah stigao, da zakrenem k domu. Tu sastanem čeljade, kako sredinom ceste juri po najvećem blatu, ne pazeći ni na što, a jednako je nešto govorilo i rukama mahalo. Sustavim se — i prepoznam Juliku. Bijaše prava žalost vidjeti ju! Poderana — zamusana — mokra u suknjah do trbuha, — a u licu suha i blieda. I krasne negdašnje njene oči duboko su ležale u lubanji, — a vedje bijahu crvene i otekle. —

— Juliko! — kliknem zadivljeno, zasramljeno i bolno. Nije me prepoznala. Opet ju zovnem. Onda se trgne i ne gledajući mi u lice, sustavi se.

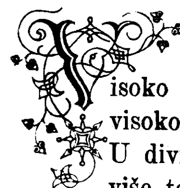
— Idem k caru! Ubili mi diete — baš kô i otca! Ustrielio se — jao — jao — ustrielio se. I njemu ne dadoše kruha, a dobar i pošten je; — znade i hrvatski i njemački. Što će više? Oh — sve ću milostivomu caru kazati! — I ona uzme brzim nerazgovietnim govorom u nekome mekaničnom recitovanju govoriti govor, što će ga pred carem držati. A kada dovrši — poleti dalje. Htjedoh ju zadržati, potrčah za njom. Vidio sam, da je luda. Poslao sam odmah sluge za njom, no — i oni je ne stigoše. Biednica se sakrila lukavošću ludila te ju ne mogoše ljudi naći.

Nekoliko dana kašnje našlo se truplo. Ja ju prepoznah — i dadoh pokopati pokraj groba njezina sina, koji je ležao u seoskome nekom groblju kod Save — izvan linije posvećene zemlje. Bio je samoubojica!

Treća pripoviest.

(1860—1870.)

Visoko u zraku letjele su k jugu dvie ptice tako visoko, da ih nije bilo razpoznati, koje su vrste. U divnih mahovih kano ploveći dizale se sve više te više i gubile se i ronile u plavu daljinu lazura, po kome se tek ondje daleko na jugu razlili fini tanki oblaci.

Na cesti je jurila elegantna kočijica. Željezne osi i pravilni topot kopita veselo odjekivahu medju bregovi. Na baku kočijice sjedio mlad gospodin, u ruci držeći neizmjerno dugi englezki bič. Svaki čas je bičem po zraku sjekao. Pokraj njega je bila ljepušasta djevojčica, odjevena u laku platnenu odjeću posve svietle boje i englezkoga gladkoga kroja. Velik okrugao šešir od slame sjedio joj na glavi i široka su mu krila po mladu rujnu obrazu bacala do podbradka finu izprekrižanu sjenu, što je licu podavalo posebni čar. Crveni „entouscas-suncobran“ počivao je otraga kod kočijaša, koji je u svojoj sivoj livreji i s kapom, obšivenom srebrenom portom, važno i nepomično zurio na konje kroz uzki prostor, što je medju gospodinovim i gospodjičinim tankim pasom prazan ostao.

Taj njezin pâs — ah — dvama prstima, što no je rieč, mogao bi ga čovjek obuhvatiti.

— Gledajte gore — kako divno plove! Ah — u takoj visini — u tome divnome zraku — oj koli prekrasno bi to bilo! — klikne mala krasnica i podigne puni obli lakat prama nebu za pticami. Onda se cielim gornjim tielom skrene za njima, da je strojni stas, da su divna njedra došla u prekrasni profil.

— Gledajte — gledajte! — kliktaše djevojče. On se ni ne obazre za pticami, ali zato promatraše nju i žarko i zatravljeno. Gotovo svaka je crtica u licu mu odavala veselje i užitak.

— Tä — Loto — kud da gledam tako daleko — a evo ovdje Vas imadem! — odpovrne mladić, sileći se, da mu rieči i glas previše čuvstveno ne izlaze, no više da na šalu glase. Ali nije mogao da mu zdravo crveno lice ne bi jednako k njoj okrenuto ostalo. Jogunasto žive oči posve mu zapele o njezina puna ustanca, o tu bujnu kovrčastu kosu jasnosmedje boje — i o taj divni mladi šestnajstgodišnji stas.

— Ne gledajte Vi mene. Ja toga ne trpim — i djevojka udari gospodina tobož ljutito po rukavu, — pazite radje na konje, da me ne prevalite. Ma zbilja — zbilja — pazite — eto ga nä — gledajte Ofeliju — eto skače — u jamu ćemo još. —

— Pst — Ofelijo — mir! Čuti ništarija, da joj je gospodar raztresen; — ja sam isto kao onaj svetac il mučenik iz mitologije grčke, koji jednako crpe vodu, a mora ostajati žedan — sad mu imena ne znam.

— Kuda Vi! Ha-ha-ha. —

— Ne smijte se unapried — jest — baš tako je i meni. Imam Vas eto uza me — kako davno željah — i nuto, mjesto da Vas onako od srca mogu gledati — Vas jedinu — ja nesretnik moram zuriti u te četiri bedaste konjske uši. Ah —

— Ha-ha — dajte plačite odmah. —

— Ne ću plakati, — ali slušajte: — ja imam priedlog. Na kolima imademo do Orešja preko tri četvrta sata, Vi pak želite što prije da vidite svoju Ljubicu — oj — da sam ja Ljubica! —

— Tä ne previjajte očima baš kao naš stari Jurić, kad ga zatečem, gdje krade šljivovice — baš tako — ha-ha-ha — jest — jest; ali što u ludo govorite — recite radje odmah, kaki je to priedlog? —

— Dakle moj priedlog! Eno gledajte — kud ja bičem pokazujem — tä upravo istim pravcem gledajte — ondje se vidi Orešje. Vidite li? Tä — onaj crveni tornjić, — jest — zar ne kako je blizu? Istom preko vode, — da ima tudier gdje most — mogosmo u tili časak biti ondje. Nu — pješke možemo na brv. Ako dakle ovdje sidjemo — možemo za nekoliko minuta stići onamo.

— Je li istina? — klikne veselo i udivljeno Lota te se napolak pridigne od sjedala, da bolje vidi pokazani pravac. — Dakle toli smo blizu! Tä — bilo bi ludo toliko na okrug ići, — ajdmo — ajdmo pješke. Vi i onako ne pazite dosta na konje. Ali — čujte, gospodin Jurica — kakva brv? —

— O izvrstna. Nedavno sam prešao preko nje — baš onaj dan, kad se s Henrikom navratih k Vašoj tetki. Brv je široka i čvrsta.

— All right! Ajdmo dakle, — sustavite konje.

Djevojka hitro i vješto skoči s visoka baka, ne čekajući, da joj on pomogne. Malko popravi zgužvane plissé-je na suknji i spusti se s ceste na livadu, gdje uzme trčati.

*

— Ne žurite se tako! — vikne gospodin Jurica za njom, dok je kočijašu predavao konje i iztegnuo uzke jahaće hlače.

— Trčite i Vi! — odvrati mu djevojka obiestno i podvostruči brzinu svojih koraka.

Na sreću njegovu nije Lota dugo uztrajala u svojoj trci. Bilo je naime užasno s arno ljetno popodne. Cvjetovi i trave po livadi povenule visjele su k zemlji, mušice i kebrovi istom nešto se u zrak dizali, laste se zato svaki čas malo ne trbuhom u svome letu doticale zemlje. —

— Bit će kiše. Eno — u babjem kutu kakih li crnih oblaka! —

— No — liepe li komedije — ako ne stignemo prije oluje! A — meni se jednako daje na sumnju te Vi nieste govorili čiste istine, kad rekoste, da smo u desetak minuta u Orešju.

— O-o! — uzme se protiviti gospodin Jurica, nu ipak dalje nije uspio. I samomu se činilo sada, da će biti više daljine nego li što je kazao bio. A sada — oni oblaci tamo, — i ljutio se sam na se. „No — pa ćemo se kuda skloniti. Ma — da — izvrstno, — svi pjesnici i svi romani obično uzimlju oluju i grmljavinu kod ljubovnih scena. Još ćemo doživjeti štogod!“ — mišljaše u sebi.

Bilo je davno najmanje deset minuta prošlo, kad se tek nadjoše pred potokom, ali preko njega na daleko nigdje nije bilo brvi. U prvi kraj uzela Lota slavno izsmijavati „lovca“ Juricu.

— Dakle lovačka Vaša krepost ne ide tek za što većimi brojevi usmrćena pliena, — nego stvara, gradi i postavlja brvi i prolaze, kojih nikada nije bilo. O don Georgios! — I obiestna djevojka ne prestade da mu se jednako ruga.

Nu odande — tamo daleko negdje na zapadu zatutnjila grmljavina. Lota se sada nije smijala. Počela se i jediti. Jurica pak — dosta pokunjen — izglédao je na sve strane, kako da priedju vodu. Napokon spazi nešto niže, da je korito plitko a iz vode strši visoko kamenje od briega do briega.

— „Eto zemlje“, kliknuo je blagopokojni Kolumbo. Eto je — eto je! kličem i ja! — i odmah pojuri k mjestu, odkle uzme dozivati Lotu, koja je mračnim licem gledala na njega. On preskače vješto po kamenju na drugi brieg vode. Ona ga sa smiehom u licu gledaše, nu — bile su joj takodjer oči nekako zastrašene.

— Čuvajte se za Boga, — klikne nehotice, kad se on vraćao k njoj i od šale načinio, kao da će pasti u vodu.

— Ne bojte se! — odvrati Jurica veselo, i kad bude opet na ovoj strani, ponudi joj, da će ju prevesti.

— Ne — ne — ja to ne mogu! — odpovrne Lota naglo i trgne se od njega, da učini okrug oko sebe same, kod toga imajući oči zatvorene.

— A ma ne bojte se, — uzme on i široko se nasmije. Tä — nieste li vidjeli, kako posve lako priedjoh. Evo — molim Vas pristupite barem bliže, — evo — da stavite najprvo desnu — il ne — lievu nogu na ovaj kamen ovdje — ovaj prvi do briega, — zatim na onaj — i u jedan mah — pa smo prieko. I — ako dopuštate, ja Vas mogu prenieti.

— Ne — ne, — pustite me! —

— Ali Loto — ne budite diete. Tä — vidjeste — za Boga dragoga, kako je lako prieći. Eto — još ću jedan put. Pak — nije potok predubok — ha-ha-ha! U ostalom — aha — sad znadem — Vi ne ćete — ha-ha — a — ne imajte brige — ja ću zatvoriti oči i okrenuti se na drugu stranu. —

— Glete toga čovjeka! Sad mi se još ruga. Oh — što ćemo? Ne — preko vode ne mogu. Ovo riedko kamenje — ja trpim od vrtoglavice — jest — jest — trpim silno, — imala bih ja inače dovoljno kuraže. Moj dragi gospodine — nema druge — makar sat hoda — ja se vraćam — idem na okolo. Vi — kako hoćete. —

— Kako Vi zapoviedate, — svaki Vaš mig za me je zapovied, — Vaše divne oči za me su prvi i najjači zakonik.

— Valjda ne ćete ašikovati? Vi dobro znate, da ja tako što ne trpim — a osim svega — u oči bližnje oluje nije Boga mi umjestno.

— Oprostite! Dakle — htjedoh kazati, da se pokoravam, ali dopustite mi — čujete li grmljavinu — gledajte, kaki se to crni oblaci već skupili, — onamo na bregovih — vidite li? — Ondje pada već, — ne će potrajati pol sata, pa je oluja i bura ovdje! — Kako dakle da idemo na okolo — a nema nigdje zakloništa!

— Ah — što sam Vas slušala! Glete, — na što izlaze Vaši priedlozi. —

— Ah — ne ćemo sada o tome! Odlučite se: — ili da budemo do kože mokri — a to nas čeka, ako udarimo naokolo, ili da se kiši još ugnemo te pregazimo potok.

— A da se vratimo k nama u Radojište? —

— I onamo je premalo već vremena. U Orešje jedino je blizu. Uzmite eno onaj utrenik preko potoka — taj vodi ravno onamo i za čas smo ondje. Dakle? — i on opet pruži obje ruke prama njoj, da ju prevede. Uz to se obiestno i vragoljasto podsmijavao.

— Oh — ala ste dosadan. Ne ću Vas nikada više slušati. Što sada — što sada? —

Oštri hladoviti vjetar zahuji zrakom. Vršci i granje stabalja zašumi. Ciela daleka šuma kano da se je potresla.

Tamo daleko na cesti digli se cieli oblaci prašine. Zrak je potamnio i sunce se sakrilo za tmasti oblak, — samo još ondje oni najdalji bregovi sjali i odsievali se sunčanim svjetlom.

— Evo bure — sad nema krzmanja! — odlučno izjavi gospodin Jurica i ne pitajući dalje uhvati jakim svojim rukama Lotu oko pâsa, i prije nego je mogla jednu rieč kazati, nalazio se s njom u sredini potoka.

— Vi ste — Jurica — ah — to je gotovo od Vas — joj — pazite, — ako li posrnete, mi smo oboje... — prekinuto izgovaraše Lota glasom, koji je drktao, nu koji je takodjer neizrečeno drago glasio, ma da se silila djevojka, da sva izgleda srdita. Zato Jurica nije ni tili časak sumnjao, da se ona ne srdi. Dapače! — I on uznesen od nježnosti i miline dragoga tereta u čas, kad se najprvo zlaćani uvojak kose joj dotaknuo njegova lica, a onda i samo ono divno lice, u strahu svome još čarnije, — preblizu došlo u blizinu njegovih ustiju, — u taj čas svlada ga njeko tronuće, pa — bezmisleno — pritisne upravo pod ono malo divno uho — na onu bielu baršunastu put — vrući čvrsti cjelov.

Sam se prestraši od svoje drzovitosti i trgne se te istom što nije u tome poskliznuo. S toga tko bi znao kazati, je li uzklik ili povik gospodjice Lotike: — „Gospodine!“ — bio ljutit ili pak od bojazni, da u vodu ne padne.

Jurica se učini, kao da nije čuo toga uzklika. Kad se nadje na sigurnu tlu, postavi nježno gospodjicu na zemlju i duboko joj se pokloni. Nije našao nikake rieči i uzalud je hinio sigurnost, — bio je posve smeten. I ona

ništa ne reče, već uzme popravljati suknju, što se bila poremetila. Kod toga se dolnja usnica složila nad gornju. I rukama je razdraženo i nestrpljeno udarala po nastalih naborih haljine.

Jurica ju upozori, da mu je prva kaplja kiše pala već na nos. Nu — ni sada se nije oglasila. Tek uzme brzo koracati utrenikom. Jurica ju jedva mogaše dostizavati.

— Pa zar se u istinu ljutite? — bude napokon smion, da ju tek nesigurnim glasom zapita. Nu Lota jednako šuti i jednako joj se obrazi mršte. Dakako — pomniji i sigurniji motrilac od zbunjenoga Jurice bio bi brzo opazio, da oko divnih punih ustanca Lotinih svaki čas zatrepta nešto, što je na vlas slično sretnome i dobrostivome posmjehu, i da se na svježih rumenih obrazih kruži sa svake strane ljubka dražestna jamica, što sve odaje, da nema više traga kakom gnjevu, ma koliko se mala prkonjica silila, neka joj lice izgleda strogo i uvriedjeno. No Jurica — u svojoj zabrinutosti nije svega toga opazio. Njegova je prijašnja sigurnost odprhnula netragom. Ugrabljeni cjelov kanda je posve pomutio čovjeka. I promienio ga. Dosada je uviek uživao tek u družtvu Lotinu, što mu se svidjala njena vesela na pô djetinjasta još ćud, te se nije trebao bojati, da će se njegove slobodne varoške manire i njegova razkalašena bezbrižnost (bio je on u pričuvi husarski poručnik) neugodno doimati djevojčice, — a poglavito je uživao, što je njegovoj sujeti godilo, da je u blizini tako liepe i ugledne djevojke Nu — ovaj cjelov! — Po njemu je bilo, kanda je s otim dodirom dignuo silno neko blago, — on je oćutio i neznanu dosele slast i gorostasnu silnu želju — čistu želju i čeznuće. Duša mu se nekakot alasala, a sve ga to učini još više nemirnim. Gotovo se nije usudio, da s njom uzporedo stupa. Malo je po. malo zaostajao. Čisto se stidio svega toga. On — varoški delija, — koji nije istom jednoč sa pridušenim smiehom u sebi govorio mnogim i mnogim o svojoj silnoj ljubavi te mnoge i mnoge — otmene moćne lavice — znao osvjedočiti tobož o iskrenih svojih osjećajih, — on taki, — pa sada čisto da se svija i previja i ćuti nešto, što mu je sladko i drago, pa ma koliko se toga stidio. Istom gledajući ju, kako to lagacko i dražestno pred njim koraca sitnimi a opet sigurnimi koraci, kako je sva sitna, nježna, tanka a opet razkošna i bujna, koli se gibko njiše u uzkome pâsu, koli se zamamno struk prama ramenicam širi — Jurica istom što nije opet poskočio k njoj, da ju privine k sebi — da ju digne od te nizke zemlje i pokaže k nebu, na kome za cielo nema take krasote. Njegova baš ni malo poetična duša sada ipak osjeti neku potrebu, da onu divnu ljepotu pred sobom u duši svojoj slavnimi riečmi uzdiže, i on ju prispodabljao čas ljiljanovu cvietu, — čas oživjeloj kakoj velepjesmi.

— Loto — ne brzajte tako! — usudi se najzad da prekine šutnju.

— Ne bježim ja samo od kiše; — odsieče mu ona tek poslije koje trenuti. — Još i sada imao je glas opor biti.

— O — blagodarim — o sto puta Vam hvala, samo da opet jednom čujem koju rieč, — makar da je u njoj — no da — Vi se još jednako ljutite na me.

— Gle — ti njega — on će se još ljutiti ili tužiti! Zaista — čednost je daleko od Vas. Vidjela bih, što bi druga na mojemu mjestu — tako drzovit, kako ste bili, — oh — a ja — ja se jošte upuštam tu u razgovore, trpim, da ste kraj mene, — o — al zato ne

smijete misliti, da sam Vam oprostila. Ni pod koji način ne! Napokon — otimačina bijaše to — Vi ste cieli razbojnik — oh — mene je stid samo i misliti na sve — težko mi je! —

Zadnje su rieči glasile u istinu silno uzrujano, čisto da je plač iz njih provirivao.

— Oprostite — oprostite — Loto! — klikne mladić. Nije prenavljao ganuća. Zbunjeno segne za njenom rukom. Ona najprije učini, kanda mu je ne da. Nu — on ju ipak uhvati za mali prst i Lota mu prepusti.

U taj tren zatutnji silna grmljavina. Daleko medju bregovi odjekivao moćni tutanj. Lota probliedi te se prestrašeno prikuči k pratiocu svome.

— Je l' da se Vi ne ljutite više? — upita ju on, i nježno joj pruži ruku. Nije pazio na gromove i striele, nije ćutio da je kiša u krupnih kapljah počela padati. Ah — ono njeno krasno i milo lišce, kako je zaklona tražilo u njegovoj blizini i zastrašene se oči ravno uprle u njega, — to ga posvema savlada.

— Zar se ljutite, — nieste l' mi još uviek oprostili? — upita ju, a glas mu je drktao, ruka mu se tresla.

— Ah ne — ne — ne ljutim se! No — slušajte — kako grmi — i eto kako sieva! Što ćemo sada — a ova kiša — ah — da nas striela najzad pogodi! —

— Ne plašite se, Loto — ja sam tu, — pak gledajte — eno — ona suša ondje u polju, — ajdmo onamo! —

— Gdje? Ah — eto ondje! Ajdmo — ajdmo! —

Kiša se za čas spustila gusto. Lota se od srca glasnim i veselim hohotom nasmije i skupi haljinu, da joj ne smeta u brzu hodu te poleti prema suši.

Čas — pa i stigoše metu. Lota priskoči prva k suši i zakloni se pod krov, no ipak ne uljeze posve u zgradu,

— istom se toliko zakloni, da je pljusak nije neposredno dohvatao. Naslonjena ledjima na vanjsku stienu podvukla je sitne nožice posve k sebi.

— A što ne unilazite? — upita Jurica i lupi nogom u razklimana vrata, koja taj mah odpuste i dadu vidjeti u tamni prazni prostor, u kutovih tek izpunjen ostanci lanjskoga siena.

— Izvolite unutra — ovdje ćete pokisnuti napolju, — uzme opet gospodin Jurica.

— Da nije unutri tako tamno i gadno! Pa zašto? I ovdje sam na suhu. Izvolite Vi. Ajte — ajte — kiša će Vas inače — oh — razići ćete se — dajte — skočite brzo unutra.

— Vjere mi — Loto — ljubezna nieste. Sveudilj se rugate meni — nesretniku. A ja sam ipak — —

— Vi — Vi ste, — uzme Lota, nu strašan grom i tresak presieče joj rieč. Prestrašena sva poskoči k Jurici, koji je stajao suši na pragu.

— Loto — nemojte — ono je jedan čas sakrivio; — što Vi toliko dajete tome znamenovanja? — rekne Jurica, ne pazeći na grmljavinu i na buru, ma da se trošno stanje treslo sve od lamanja vjetra i silne kiše. On uhvati ruku djevojčinu, te ju redom nekoliko puta poljubi na prstiće. Nije tako činio od puke obiesti ili taštine. Bio je u istinu raznježen i tronut. Posve svladan i občaran gledaše na milu dražestnu krasnicu. Stojaše ona tu tik do njega. Desnom rukom držala se za njegov rukav, a lievom je trgala s nervoznom uzrujanosti slamu iz strehe. Krupne joj sjajne oči zastrašeno pogledale u pljusak kiše i kanda je u njima titrala drktava suzica od bojazni. Dah čisto da je svaki put pridržavala, kad je grmljavina zatutnjila. Ah — ova zastrašenost podavaše dražestnome inače preživome djetetu neki novi čar, a gospodin Jurica još se više zanosio i

još snažnije zaronio u posvemašnje divljenje. A nigdje na daleko živa stvora ni živa glasa. Samo huči i buči oluja, tutnje gromovi i sievaju striele. Toli samotno je, i Jurici sa svim udari krv k glavi srce mu zatrepeta, a na usnice više mu navrije nego li što ino — snažna i žarka rieč: — Loto — ja Vas ljubim! —

Djevojče tek makne glavicom.

— Jest — Loto — ja Vas ljubim. — Pustite, da Vam velim sve — ja Vas ljubim — ja sam pripravan, da za Vas sve učinim — o dajte — odgovarajte!

— Ali — Gjuro — što trebate toliko o tome? Tä — i ja Vas ljubim. Zašto da se mrzimo? — i obiestni ljubki posmjeh zatrepta joj u licu, koje čisto zasjaji od radosti. No — bilo je takodjer, kao da posve ne vjeruje njegovim riečim, zato se i silila, da joj odgovor šaljiv glasi.

— Oh — Vi ili ste okrutni ili me nieste razumjeli. Ja Vas ljubim — ja sam zaljubljen — Vi morate da budete moja — oj — ja Vas toliko ljubim!

On to govoraše drktavim glasom. Bio je očito uzrujan i plah. Sa strane se tek usudio da gleda na nju. A naumljene komedije, da se baci na koljena i tako što jače naglasi silu svojih osjećaja, taj mah se okanio. Kako bi! — I ovo, što je rekao, činilo mu se u prvi tren već, da je suviše sentimentalno i pretjerano bilo. Toga pak se plašila njegova moderna, korektna, otmena duša! „Je li tako šik?“ — pitao se u sumnji

Lotu posve svlada dražestna zabuna. Divno se lišce još više zarumeni. Ustanca se slože u veseli zadivljeni smiešak. Tada pljesne u dlanove i klikne: — „Vi ste dakle zaljubljeni u me?“ — Onda se polagano digne čisto na prste i približi posve k njemu. U napolak sklopljenim očima, u nešto k strani spuštenoj glavici, u rukama kako ih je obnemogle ravno niz bokove spustila

— u svemu tome bijaše nešto pravo žensko. Sva je djetinska obiest nekud odpršila, te iz ciele joj pojave i iz svake kretnje izdavao se sladki bujni i razkošni poziv, svaka crtica u licu nosila je u sebi nevino na polak stidljivo napolak blaženo priznanje. Bila je predivna u tome času. I on bude posve občaran, te ju vatreno privine k sebi.

Jurica bijaše i uznesen i tronut. Neki poriv plemenitosti izpunjao mu dušu i tiho u sebi zaklinjao se, kako tek sada zna, što je prava čista ljubav. Istina — uz to osjećaše takodjer nešto zastidjenosti pak i neko pohotno slavodobiće. U jedan kraj naime jednako se još trzao u sumnji, nije li prejakimi svojimi osjećaji smiešan i nije li povriedio „šik“. U drugi kraj pak ovo čarno doticanje nježnoga djevičanskoga tiela, ova opojna blizina tolike krasote, — sve je to podpirivalo u njemu strastni oganj.

Ovako stajahu dugo niemi i ne govorahu ništa. On je istina nekoliko puta htio, da štogod reče Njegova salonska savjest čisto je trpjela od toliko duge šutnje. Od navade i predsude mišljaše od negda, da šutiti pred ženom isto je što i bedast biti. Pa tako i sada htjede. Nu Loti je upravo ova šutnja bila neizrečeno draga, te kad god je Jurica otvorio usta, ona je ne maknuvši glavicom brzo jednom rukom stavila svih pet prsti na usta, a drugom rukom učinila u zraku znak, da šuti, i slabo — sumorno — blaženo šaptnula: „pst — pst —“.

U jedared nabrupi netko na vrata.

— Oho — pardon — mille fois pardon — tisuć puta molim oprost — izvinite me — oprostite, gospodjice! — reče došljak.

Jurica odskoči i zbunjeno najprije mekaničnom kretnjom ruke popravi svoj crvenomodri ovratnik, — onda uzme nešto istom štogod pentati prema Loti,

koja se više ljutito nego li zabrinuto odvrnula na drugu stranu.

Došljak stajaše sveudilj na pragu. Bio je to povisok čovjek, srednje dobe, u elegantnu lovačkom odielu. I cielo mu držanje bijaše strogo korektno, spojeno s lakoćom elegancije. Lice mu je imalo strogo opredieljene, oštre crte, — tek omašni nos nije bio posve orlovski zavinut te se mogao i s kruškom porediti. Oči su bile neopredieljene boje, — još se najprije moglo uzeti, da su zeleno-sive; — k tome je lievo oko bilo donekle pogrješno i u stranu utisnuto tako, da je škiljilo. Nu opet — sve je skupa činilo, da je čovjek izgledao veoma pristalo. Najvećma se odlikovao pravilnim i liepim stasom, a nosio ga otmeno, samosvjestno. Elegantno odielo nije tek eleganto bilo, nego upravo „majstorski" elegantno i birano. Rublje, u koliko moda dopuštaše da se pokazuje, bilo je fino, i čisto se sjajilo i lještilo od bjeline i čistoće. Dapače i sada — usred ove pljuštavice i blata — on je nekako sav čist i korektan izgledao. Tek na peticah — posve nizkih širokih peticah — priliepilo se istom nešto blata.

Jurica mu se duboko nakloni. Bio je to naime domaći podžupan Majdak ili kako se od nekog vremena volio pisati: „Maydakh", — premda nije bio plemić niti se ikada tko njegov tako pisao, jer otac njegov — posjednik nekake veoma sumnjive krčme u Ilici u Zagrebu — nije u obće pisao.

— I gospoda moradoše da se sklone ovamo pred kišom? — obrati se najprvo poklonom prema djevojci, a onda k Jurici. Zatim nastavi odmah pripoviedati, da je bio u lovu s grofom L—, u koga da imade gostiju čak iz Francuzke, pa je s toga grof tri puta po njega slao i on morao poći, akoprem imade silu posla. I sada se morao odieliti iz družtva, jer se htjede osvjedočiti,

je li obćinsko poglavarstvo popravilo poljski put, kako je bio prije tri dana nalog izdao.

— Kod mene mora da bude sve brzo i točno. Moje načelo je strogost. — I on stao dalje razvijati svoja upravna načela. Jurica ga iz uljudnosti slušaše. Lota je ostala šuteći. Prvo niesu je načela toga modernoga „magnificusa" (takim ga Jurica častio naslovom, po običaju „zemaljskom",) ni malo zanimali, a drugo bijaše joj do zla Boga neugodan njegov mukli, bi reć obloženi glas. Napokon ju takodjer ipak stalo uznemirivati, što ih je ovdje zatekao.

Zato joj posve bude lako, kad se je uzeo praštati, videći, da kiša jenjava.

Mladi su ljudi ostali jošte pod sušom i šuteći gledali za njim, kako se zibajući u hodu odmiče.

— Gledaj — kakav nenaravni usiljeni hod imade! — rekne prva Lota, kojoj je bilo smiešno, kako to Majdak hodi, da se svaki put na svaku nogu cielim tielom nagne i da pete kod stupanja od sebe baca poput kavalerista.

— O — nemoj — to je veoma elegantan hod — svi fini ljudi ovako hodaju — jahački hod — odvrati joj ozbiljno Jurica. — No u nečem ipak grieši protiv šika: — na lov pravi kavalir — pravi športsman — ne uzme takovo novo, čisto odielo — i tako svietlo remenje na pušku, — ah — to je pogriešio — pravi „Sonntagsjäger!" Neka mene vidi: — ja uzmem poderane hlače — izprani kaputić — bez boje već. Ali zato moja lancasterka — prava belgijanka, — a on — tek lefoševku! —

Lota ga nije slušala, što je to govorio.

— Znaš — prekine ga — opet ne smijem reći — dä — baš mi je neugodno, da nas je vidio. Oh — mene je stid.

— Do — dja — pardon — al i jest — i meni je neugodno! — te Jurica lupi nogom o pod. — On će još sve to tvome otcu kazivati. —

— Ah — toga me nije strah. K nama riedko zalazi. Tä — znaš — kaki je u politici moj otac, — ne trpi on Majdaka i ne vjeruje mu ništa. A napokon — otac — i onako morat će znati. — Ona se pocrveni. Prvi put je bilo, da je pomislila na ženitbu.

Jurica se takodjer trgne. Ali ne — zbog ženitbe. Pomisao na političko stanovište Lotina otca zbunila ga.

„Ha — taj će — kakav jest — javiti vladi, da obćim s Lapsanovićem — ah — a tako što dan danas — pa i jest taj Lapsanović pretjeranac — ludov. Šteta, da imade taku kćer. Oh — vrag je sâm donesao toga Majdaka — a on je denuncijant, — taj će iz suprotivštine protiv Lapsanovića javiti, — a to će mi škoditi!“ i njega čisto polijé znoj. U jedared je postao gospodin Jurica posve hladan.

Oluja je medjutim prestala. Tmasti crni oblaci gonili se još jedino nad rubovi dalekih gora, na jugozapadu divna se duga u ogromnu polukrugu uzpela, a ostali je svod opet bio vedar i jasan i sunčani traci opet su obasjali sav kraj i prodirali svakud.

Mokra trava i mokro lišće blištilo i caklilo se, zadnje krupne kaplje ciedile se s visokih grana drveća i padale sa strehe suše, da gotovo zvučno odjekivaše od njih zbita od jake kiše zemlja. Onamo daleko pušila se ravnica od vlage. —

— Sad možemo ići, — rekne Jurica.

— Bi li išli? — upita Lota.

— Kako ti, Loto, izvoliš. —

— Ja bih najvoljela — i zastidjeno neodlučno prekine se sama.

— Da ne idemo u Orešje? — živahno pogodi Jurica. —

— Jest — odvrati zadovoljno djevojka i u zažarenu licu zatrepta ljubezni smiešak, — ta — možemo i onako — bez cilja šetati, — što nam treba koga? —

— Pravo kažeš. I vratimo se kući — i onda zamolimo odmah blagoslov otčev, — ja ću zaprositi.

— Ah — da — da! Il ipak ne — ah — Jurica, otcu da kažemo? Dakako — jednom moramo — ali odmah danas — sada još? Kako ću ja — od stida ću — uništena ću biti, — još sam u očima otčevim pravo diete, — jučer mi se još rugao, da se sigram s bebom, — a sad da dodjem — pa da kažem: — „Tato, eto ja sam zaljubljena — ovo je moj odabrani!“ —

— Ha-ha-ha! Oj — divno moje čedo! — klikne Jurica i uhvati ju oko pasa, digne ju k licu i poljubi u čelo, kako se djeca ljube. Bio je u istinu občaran od svježe mlade duše djevojačke, ali bude takodjer silno zadovoljan, kako je to divno izveo taj svoj ogrljaj. Sjeti se, da je tako upravo vidio jednoč dvorskoga predstavljača Sonnenthala u Beču. To mu ulije ne malo ponosa.

Lota pak sveudilj ostala nemirna. Jednako nije mogla ponjati, kako će to pred otcem moći sve izkazati. A i bojala se. Znala je za otca, da ne ljubi osobito Jurice, — a još više da zazire od roditelja njegovih. Nije tek jednoč slušala, kako je otac nazivao staroga Maletića, otca Juričina, političkim ludovom, kako još iz godine četrdesetosme postoji neka suprotivština izmedj oba susjeda. A i za samoga Juricu imao je Lapsanović tek prezirnih rieči Uviek je tvrdio, da sav njegov odgoj smjera jedino na to, da postane velikim i mogućim gospodinom. „Nije u njega ni za liek domoljublja ni ljubavi za kaku ozbiljnu, liepu stvar. Ne razumije ništa — nego starim

barunicam udvoravati!" — govoraše često i prečesto starac Lapsanović.

— „On će se protiviti", — zabrinuto šapne u sebi djevojka, nu — čitala je ona dosta već romana, pa bojeći se zapreka, u drugi se kraj nekako veselila. A još ju više uzdizalo veselje, da će biti zaručnica, da će stupiti pred oltar (u glavi joj se već vrzla slika biele vjereničke oprave i već se odlučila za veoma dugo velo i veoma dugu povlaku i za odjeću — ne iz atlasa ili kašmira — već iz vunena biela latka, kako je onomadne čitala opis u modnome listu: „Journal des desmoiselles",) da — odprhnule njezine brige i posve sretna opet se svine uz Juricu i onda ga povuče za sobom te ravno krene kući.

Taj put ne bijaše joj težko pregaziti kamenje.

Juricu je ostavljao prvotni zanos sve više, što se primicali Radojištu — domu Lotinu.

— „Ne će se gore u Zagrebu — svidjati sve to. A rekao mi je predstojnik, da će se u rujnu popuniti izpražnjena mjesta dvaju tajnika kod vlade. Bome kao budući zet toga vikača Lapsanovića — ne mogu da imam izgleda. Ha — ali — ja sam doktor prava — imam reprezentacije — ugledne sam familije — kako dakle da me mimoidju? — A valjda ne će po redu ići? — Napokon — moj je otac pretrpio četrdesetosme mnogo od Iliraca. Da, — ali Lapsanović! Taj pravi silom opoziciju — prvi je korteš njihov. — Škodit će mi. — A pa neka! On je bogat čovjek — Lota jedino diete. — Al — ne će škodit! Glavno je: — za mene znadu, da se u politiku ne miešam. Da — da — ja ću ju zaprositi. Jer — taj Majdak — svakako nas je zatekao u čudnoj situaciji — barem posve neobičnoj — a ja sam kavalir — znam, što poštenje zahtieva. — Da je samo ovo, morao bih, a kamo li — kad ju ipak ljubim!" i on postrance pogleda djevojku, koja je u svome blaženstvu veselo nekoliko koračaja pred njim skakutala i na pô glasno pjevuckala. Bijaše predražestna, i Jurica se čisto opajao od tolika čara.

— „Da — da — ja ju ljubim!" — ponavljaše u sebi.

Onda se djevojče ovjesi o njegovo rame i uzkoraca uzporedo s njime. Za mali ga čas pusti, a tada uhvati za ruku i njišući u zraku njegovom i svojom rukom uzme posve lagano koracati, pa zapjeva jasnim svojim mladim glasom pjesmu: „Na te mislim . . . ."

Ovdje usred polja medju vrbami, jaseni i topolami nije Jurice smetala ova pjesma, — inače dakako bila bi mu užasna, te se i sada oglédao na sve strane, nema li koga u blizini.

Ovako dodjoše do pred cestu, od koje se ravno vidjelo na brieg, po kome se sterao ogromni perivoj pred prostranim zidanim dvorom sa tornjevi. To bijaše Radojište, najljepše i najveće dobro ciele okolice. Pogled na dvor bijaše upravo divotan te se Jurica čisto zadovoljno nasmieši gledajući bielo-sive zidove, oblite zadnjim suncem. „U neku ruku budući sam gospodar tome . . !" — nadade mu se misao i njegovo zadovoljstvo još je veće bilo te opet ponovi u sebi, da je Lota „jedino diete" Lapsanovića. Čudnovato — i Loti je palo u isto vrieme na um, da je jedinica i bude joj strašno težko u srcu.

— Da je brat Slavko živ, — ah — da je majka živa, koli bi to divno bilo sada! — rekne više za sebe i skuči se bliže k Jurici. Njezin je otac naime bio udovac već nekoliko godina. Žena mu umrla od bolesti na srcu, koju je zadobila od žalosti za sinom Slavkom. Bio je to krasan i izvrstan mladić. Svoje pravoslovne nauke svršio je u Pragu i Krakovu s izvrstnim uspjehom. No želja ga je vukla u vojničtvo i stupio je u

vojsku upravo, kad je monarkija poslala čete u Holštajn. Javio se posebice. da ga smjeste k odjelu, koji polazi u rat. Lapsanović ga pustio drage volje. Dva mjeseca kasnije dakako — plakao je kao lud. Slavko je pao. Majka nije mogla strašnu nesreću podnieti. S organičkom pogrješkom na srcu zapala je u težku bolest, kojoj je naskoro podlegla. Lota je bila onda još diete. No baš stoga tim življe sjećaše se na sve potankosti onih biednih dana.

Sad joj redom dolazilo sve na pamet i malo prije još toliko sretna i vesela sad je morala da guta plač; — Jurica dakako nije od toga ništa opazio. Kod kuće nadjoše otca u krugu nekoliko gospode. Družtvo je sjedilo u perivoju pod hladom ogromne razgranjene platane. Pušili su i pili vino. Zabava im je bila glasna i živahna. Najviše je govorio Lapsanović i silno se žestio upravo kod dolazka Lote i Jurice. Bio je to pristar, debeo gospodin. Nosio se jednostavno i bio sav razkopčan. Široko je lice imalo meke dobroćudne crte i umne se velike oči blagim pogledom odlikovahu. Nešto je psovao na javno stanje, a župnik domaći, koji je pokraj njega sjedio, klimao zadovoljno glavom i u podkrepu naveo, da mu krov na štali dvie godine već razčupan stoji. Jurica i Lota brzo se povukoše više na stranu. On je već rekao, kako ne će moći poradi gostiju izjaviti se otcu. I Bog zna, bi li bio to učinio, da se nije nešto dogodilo. Pod večer naime eto u jedared bane u družtvo Majdak. Upravo je Lapsanović nazdravljao slavi Jelačića-bana. I nije se dao smesti. Morala je Lota da primi došljaka. Svoj svakako neobični dolazak opravdao je Majdak, navodeći, da imade neki prešni razgovor s Lapsanovićem. Ovaj medjutim kao da ga nije htio razumjeti, jer nije htio ostaviti družtvo. I Majdak je opet otišao. Za čas nije više nitko na njega mislio do jedinoga Jurice. On

je čvrsto držao, da je Majdak došao Lapsanoviću pripoviedati o popoldašnjem susretu. Zato mišljaše, da ne smije nikako više oklievati. I zbilja, kako se poslije večere gosti razišli, on je primakao svoj stolac bliže Lapsanoviću, počeo najprvo izdaleka, onda pak na jednom skoči, izpravi se ravno i svečanim dostojanstvenim načinom zaprosi Lotiku.

— Što — što —? — zadivljeno klikne starac, a cigara mu pane na zemlju. Gotovo da nije mogao razumjeti. — Loto — čuješ li, — što evo prijatelj Jurica — gle ti — kake on šale pravi!

Lota je drktala i bila zbunjena. No — znala je, kako ju otac silno ljubi, pa je zato brzo zadobila opet svoju prijašnju sigurnost. Digne se sa svoga mjesta, potrči oko stola do otca, ovjesi mu se otraga oko vrata i uzme mu cjelivati uho, pa napokon nešto šapnu — i sva crvena — zastidjena otrči daleko od njega.

— A ha — ja razumijem! rekne još uviek zadivljeni otac. Dapače nekako kanda mu se lice smrklo. No — tek što je opet svratio oči na djevojku, — postane mu obraz opet mekan i dobar, oči se navlaže — i on starac poleti za pustopašnim djetetom, uhvati ju i — odvede u obližnju aleju.

Ovdje se jedno vrieme polaganim korakom šetahu. Jurica je pazio, kako se čas u crnu sjenu granja gube, čas izlaze u mjesečinu. Malko mu se na čudo dalo, da Lapsanović može jošte kakove dogovore držati prije, nego što se izjavi, kad takav mladić prosi njegovu kćer, kakav je on.

Napokon dodju otac i Lota. Lapsanović ne rekav ništa — sjede opet na svoje prijašnje mjesto. Onda mu klimne glavom, neka i on sjedne te mu reče, da ga smatra od večeras svojim sinom.

Blaženi dani sada nastadoše za Lotu. Jurica mo-

rade ostati u Radojištu punih četrnajst dana. Svojih zaruka nije javio kući — niti je išao za to vrieme onamo, makar su Zablatinci bili istom slaba dva sata udaljeni. Jurica je znao, da će Lapsanoviću težko biti, da se sastane s otcem njegovim Maletićem. Ne bijahu baš neprijatelji — stari Maletić i Lapsanović — ali od prve mladosti već bijaše medju njima uviek neke opreke. Protimba se zaoštrila najvećma u godinah četrdesetih, a dostigla svoj vis u četrdesetosmoj. Maletić, gizdav plemić i vječno u družtvu magnata, bio je dušom i tielom uz Aleksandra Draškovića i podžupana Žuvića. Bijaše jedan od najgorljivijih članova zagrebačkoga kazina. Lapsanović naprotiv sav je plamtio od zanosa ilirskoga. Jednoč je došlo do očita i krvava sukoba medju njima. Nadju se obojica na skupštini županijskoj. Lapsanović je govorio nešto za ilirski jezik, a proti Košutu, i tako je Maletića razgnjevio, da ga je taj dočekao poslije na ulici i golom sabljom na njega navalio. Lapsanović se nešto ugnuo, a Maletić ljut počeo sada vikati i na Ilire i dapače na samoga kralja. Lapsanović se razpali i bome grdno izsieče Maletića po ledjima. Od toga vremena nije ih više ni dugi niz godina zbližio. Ako li su se gdje sastali, tek bi se svieta radi pozdravili i mimogredce jedan drugoga štogod zapitali Dakako — gnjev i mržnja davno je prestala. Zato su njihove gospodje i djeca uviek jedno drugomu dolazili u pohode. Osobito od kada je u Lapsanovićevih Lota ponarasla, rado je stari Maletić gledao, ako je Jurica u Radojište zalazio. On bi i često dolazio, — te se smatrao kao da je kod kuće, — a Lotu smatrao kao svoj rod, te zato i njihove zajedničke šetnje nikomu nebijahu na zazor. „Lota je svakako“, — govorio je stari Maletić — „na daleko najbolja partija — imade imetka. a uz to je i plemenitašica. — na što svakako moramo gledati, jer kod Juričina sina baš

će se izpuniti broj predja, potrebit za „kamerherstvo“. Kod nje je dakle i novac tu — i čista krv! Novaca dapače mnogo! Joži — (tako je on nazivao Lapsanovića) — Joži ima Radojište i Slavkovac — ima novu kuću u Zagrebu, a imade i kapitala; — ima — ima! Dakako — jedno je tek! Taj stari ludjak silni je opozicijonalac, — još nije bilo vlade poslije Jelačića i Lentulaja, kojoj nije pravio opoziciju. Gotova budala — kao negda još. Viče — larma — kortešuje; — u saboru je uviek na skrajnjoj ljevici — ah — ludjak. Misli, da još i danas vriede njegovi ilirski nazori, i luda — još se hvali, da je u Magjarskoj vojevao s Jelačićem. Promienilo se — hvala Bogu — vrieme, — a sada Lapsanović sa svojom politikom nije Boga mi preporuka nijednome zetu, košto je Jurica. Ta — drže ga već, da je ilojalan. — Ne će onda Jurica dobro proći, — a da je sreće, — može momak danas sutra biti još i barun i župan i — i —“

I Jurica je kroz ovih četrnajst dana često slično mislio i iste brige imao. Lapsanović pak nagovarao ga skupa s Lotom, da ostavi državnu službu te preuzme Slavkovac. On se na take ponuke — tek diplomatično smiešio, a ne rekao ništa.

* * *

Četrnajsti dan dodje Jurici brzojav. Baš se vratio s Lotom sa šetnje oko ribnjaka i Lota divno vesela i zadovoljna došla odanle Brzojav je nije zabrinuo. Zvao Juricu otac, da odmah dodje u Zagreb. Sat kasnije već je jurio u Lapsanovićevoj kočiji put Zagreba. Lota ga bila komad puta izpratila. Na razstanku poljubi joj Jurica nekoliko puta ruku i obeća, da će se možda sutra već ili dapače večeras vratiti, jer mu dopust traje još preko dvie nedjelje.

U Zagrebu dade zakrenuti ne u svoj stan nego u Pruknerovu gostionu. Znao je, da mu otac uviek ondje odsjeda. Našao ga je sada, kako je upravo svukao frak i crne hlače, te iz putne torbe vadi svietlo odielo, skrojeno po najnovijoj modi. Bio je Maletić otac čvrst još čovjek, istinabog posve sied, al još uviek ljepušast i u licu i visoku ravnu tielu, dobro još ugojenu. Kad je sin došao, postavi odielo na postelju i izrukuje se s njim.

— Što je nova? — što si u fraku bio? — uzme Jurica i zapali jednu otčevih finih cigara, što su po stolu razasute bile.

— Liepe stvari! — odvrne otac i stavi se pred zrcalo držeći u svakoj ruci elegantnu englezku četku, te uzme čvrsto trti kratku svoju kosu i bradu. — Dobro, te si odmah došao. Boga mi, nije šale. Kake ti to ludorije u Radojištu praviš?

— A — to dakle! Hm — ja bih tebi i majci bio pisao — ali niesam dospio; — ta — znaš, da mi ljudi od pera nerado pišemo, — a napokon — znam — da nećete biti protivni. —

— Pusti — sad nije o tome. Ta — danas ste vi djeca takova već, da se na roditelje ne obazirete. Na to smo ja i majka naučeni, — ali — eto vidiš: — ja dolazim — ravno od vlade.

— Dakle — što je? —

— Što je! Morao sam ići danas gore k vladi, da se osobno preporučim za zajam.

— Kaki zajam? — prekine ga Jurica.

— Ta — govorio sam ti već. Pravi mi banka silne neprilike radi kamata i obroka. Predali su me već odvjetniku. Moram dakle gledati, da što prije dobijem od vlade iz zaklada barem dvadeset hiljada zajma. Čujem, da ima školska zaklada silu još nesmještena novca. Dodjem ja dakle gore — a ono — odmah spazim, da me ne primaju onako ljubezno kao drugda. Razpitam se — i napokon saznam od našega Jančija, što je u stvari. Došla proti tebi denuncijacija, da si svaki dan kod Lapsanovića, — da s njim po kotaru letiš, — da si bio kod njega, kad je ondje bio nekaki sastanak njegovih jednomišljenika, gdje se nazdravljalo i govorilo strašnih stvari. Jednom rieči — opisan si, da je užas. Bio si već u priedlogu, da budeš promaknut, — a sad je sve u pitanju, — dapače moj dragi — što više još — isti je moj zajam u pogibelji.

— Ma — to je strašno, — to nije nitko nego Majdak prijavio! — klikne Jurica i od uzbudjenosti skoči s fotelja, na kome je napolak ležao, dok mu je otac pripoviedao.

— Neka bude tko mu drago, — sad nema nego da eklatantno prekineš s Lapsanovićem.

— Ali ja sam zaručen s Lotom, — ja ljubim djevojku! —

— Pa — trice i kučine! — Tvoja kariera više je vriedna. —

— Što je meni kariera kaka od nužde, ako me čeka Radojište i Slavkovac! —

— Ne govori tako ludo. Zar sam te za to držao godine i godine u Beču u Terezijanu, hiljade na te potrošio, — da budeš prosti seoski „ekonom“. Niesi ti istom za to, — učinio sam ja od tebe čovjeka za bolje i više stvari. Pak — ne zaboravi — Zablatinci su u pogibelji, ako zajma ne dobijem.

— Ne boj se, — čim budem Lapsanovićev zet — sve će na bolje krenuti.

— Ah — to ti misliš! Tä — banka me tuži već. Tu nema više odlaganja.

— Ne — ne — ja ne mogu da pustim Lotu. I nepošteno bi to bilo.

— Ne govori tako! Svak je sam sebi najbliži. Ti ćeš lako učiniti još krasniju partiju, čim samo postigneš što ljepšu karijeru. Slušaj ti mene — slušaj me. Medjutim — uvjeri se sam — otidji odmah gore k vladi.

— Tako je najbolje, — ja ću sve urediti.

Jurica ostavi otca, pohiti u stan, obuče se u crno odielo, i za pol sata bio je već na Markovu trgu. Bio je toliko oprezan, da je najprvo išao k svomu savjetniku. Ondje je sve tako saznao, kako mu je otac pripoviedao.

— Moj prijatelju — što mislite — paze ljudi na svaku malenkost, — a Vi — veli se u prijavi: pili ste s onimi pretjeranci, kad su nazdravljali koječemu.... — da — još ste pili i za vječnu slavu Jelačiću — banu. Kud mislite? Ma — s onakom usijanom glavom, kao što je Lapsanović, nieste smjeli da obćite. A ja sam Vas predložio za promaknuće! Ja Vas preporučam, i hvalim upravo Vašu političku pouzdanost — a Vi? — pa eto takova prijava dodje! —

— A tko je prijavio? —

— To Vam ne smijem kazati. A što trebate? —

— Tä — pogadjam ja. Majdak jedini mogao je to učiniti.

— Ne kažem Vam ja ništa. Čujte me radje, — otidjite odmah kamo treba, — i uredite stvar.

Jurica izadje. Izgubio je dobar dio svoje obične sigurnosti. Silno ga je ljutila prijava. Ta on tako korektan, pa protiv njega toli grdna objeda! Jedan čas čisto da je poćutio neku ogavnost i zaželio, da sve ostavi te pohiti k Loti i preuzme Slavkovac. No — prolazeći po dugih hodnicih zgrade gotovo osjećao je slično, kao što negdje osjeća riba u vodi. Čisto mu je težko i bolno bilo pomišljavajući, da bi ikada onuda morao otići bez svoga uredskoga značaja — kano svaki posljednji seljak, — ah, — pa da bude bez svih pokornih poklona podvorničkih, — ah — da se tudier ćuti kô stranac, a sada — baš je kano kod kuće. A ipak — ovo je prva zgrada u zemlji! — Ne, ne! I on s nekom žurbom otvori visoka vrata...

Pod večer se vraćao ravno u Radojište. U početku puta niesu mu nikad konji dosta naglo trčali, a kad se primicao Radojištu, sve mu je nešto bilo, kano da će prebrzo stići onamo.

Došavši pred dvor, Lota ga dočeka veselimi i sretno iznenadjenimi uzklici i pleskanjem. No — on joj tek dostojanstveno poljubi ruku i odmah zapita silno svečano i ozbiljno za otca.

— Oho — zar si se vratio već? Dakle, što je novo bilo u Zagrebu? — javi se medjutim starac, koji je upravo izašao iz vrta, odjeven u široko odielo od ruskoga platna. — Dobro, široko lice čisto da je od radosti sjalo videći veselje Lotino.

— Molim na nekoliko rieči — u četir oka, — odvrati Jurica, sada još svečanije. — Ako „dozvolite“, bit će najbolje u Vašoj sobi.

— Pa možemo — i ovdje? No — ako baš hoćeš, — ajdmo gore.

— A ja? — upita Lota. Lapsanović pogleda postrance Juricu.

— U četir oka — molio sam — odvrati on. Lota se strese i oči joj se orose suzami.

Gore u sobi uzme najprvo Jurica hodati nemirno od jednog ugla do drugoga. Svečanost kano da je odbacio, te ruke složio na ledjima i spustio duboko glavu preda se.

— Mene prijaviše — ocrniše me, — uzme onda rezkim glasom, — a Vi znadete, što to znači kod činovnika. Ocrniše me, što se družim s tobom — s Vama, — koji da ste nelojalan...

— Ja nelojalan, — prekine ga biesno starac, koji je već prije težko sobom vladao, toliko ga Jurica ljutio svojim načinom, — ja nelojalan, koji sam s Jelačićem išao braniti kralja i dom, — ja nelojalan, koji sam ljevao krv, — ja, — tko to meni može kazati?

— Umirite se, molim Vas — nemojte dolaziti s timi starimi tricami. Danas je drugojačije, nego je nekoč bilo . . .

— Krv ljevati za priestol i za dinastiju — i uviek dosljedan ostati načelom, koja su to ljevanje krvi zahtievala i koja još danas to zahtievaju, — ja mislim, to ostaje uviek lojalno . . .

— Pustimo to — pustimo to. Ne spada to na stvar. Misli se tu, što ste i u novije vrieme, kad su se odnošaji i prema Vašim nazorom donekle promienili, još uviek nezadovoljni, te govorite i protiv zakona i protiv vlade, — kolovodja ste protivničke stranke ovdje; — a sve se znade. — Onomadne ste držali kod župnika nekaki govor. Lako, te ćete čak sa sudovi imati posla.

— Neka — neka — bio sam već za vrieme mogućega Bacha u zatvoru i poradi takih trica — i ponosim se time. Al — mladi moj prijatelju — kako to, da ti sa mnom tako govoriš?

— Odmah — odmah! Vi kanite moj tast biti. A ja sam činovnik. Kano takav kako mogu da imadem takova tasta?

— Jeste li Vi — gospodine — poludili? Ili ste preko noći pobudalili? Kakav je to način, — a kako je ludo reći, da ja kanim, — valjda niesam ja Vas, no Vi ste mene molili. — Ovo je Lapsanović govorio silno već uzdignutim i razsrdjenim glasom.

— Oprostite — ne ljutite se; — Vi znate, da Lotu silno ljubim i kako Lota mene ljubi. Naglasit ću, da njezina sreća zavisi od toga, da se što prije uzmemo.

Baš s toga Vi morate neke dužnosti imati. Imenito — kano moj tast ne možete ni pod koji način ostati onakav, kakav ste do sada bili Oprostite — pustite me — barem. da izgovorim. Treba da — da,.... — no ne baš u svojoj nutrašnjosti odreći se svojih nazora, ali jedno barem pokazati, da ne podupirete težnja usijanih glava; — znate — ja sam činovnik — meni sve škodi, — a hasnit će mi — ako budete zagovarali sadanje nastojanje mjerodajnih krugova.. Treba već jednom ustati u ovom kotaru proti tim vječnim nemirnjačkim — narodnim agitacijam. Budite uz moga otca . . . priključite mu se — i to javno izjavite — —

— Momče — ti niesi lud — ti si — ti si... — i starac, koji je do sada bliedio kano zid, u jedared pocrveni silno i nije mogao dovršiti izreke te je morao pristupiti k prozoru.

— Niesam lud — nit sam ino što, već samo želim sreću Vašega djeteta, — a ta zavisi o tom, da se sjedinite s mojim otcem.

— Ja — da se priključim tvome otcu, koji je četrdesetosme vojevao protiv domovine, koji je palio hrvatske knjige, koji još i danas mrzi i prezire sve, što je narodno. Ah ja to nit mogu niti hoću, i ja bih bio nepošten — bez značaja!

— Ali samo tako je moguće, da obranite sreću svoga djeteta. Ja inače — moram.... — ta — Vi govorili što mu drago — Vi jeste na glasu nelojalna podanika — a takav tast uništit će karijeru svakome zetu, — pa ma bio koliko vriedan u znanju i vještini i u poštenju.

— Prestanite! — zagrmi starac. Taj čas sune u sobu Lota. Dugo je već slušala žive i glasne rieči otca i Jurice, te sad nije više mogla, da ne unidje k njima.

— Za Boga — što je, otče? — Gjuro — što Vam

je, — kako to govorite jedan drugomu — kano strani ljudi, — što je to nastalo?

I otac i Jurica bili su toliko iznenadjeni i zbunjeni, da ništa ne odgovoriše. Starac osjećajući, da je u pravu, htjede prvi da kaže, kakova je zaručnika našla. No videći zastrašenost djeteta i videći njene oči kako ih žarko i ljubezno podiže k Jurici, — on se prestraši svoje namisli i ostade šuteći. No — Jurica uzme govoriti. Rekao je slično, — gotovo s istimi riečmi djevojci ono, što je kazao i otcu. Ona je probliedila bila poput otca. Nije se razumjela u protimbe izmedju Maletića i svoga otca, — ali je opet i ona našla, da Jurica zahtieva od otca nešto nepošteno.

— Ne — ne — Gjuro — ta ja te toliko ljubim — i ti mene ljubiš! Što tu treba kakih uvjeta. I hvala Bogu, — ti ne trebaš ničije milosti više, kad se uzmemo. Moj je otac tako dobar, — on ti odmah predaje Slavkovac. Pusti sve — pusti. Tä — meni i mojoj ljubavi za volju. I ona ga uhvatila za obje ruke i uronila dubokim — žarkim — dobrim pogledom u njegove oči, — i onda ga opet zaklinjala, da ju sluša. On je jednako ostao šuteći. Otac pak sjedinio se s kćerju, te i on stao moliti — tumačiti — gotovo zaklinjati.

— Nemojte, gospodo, — trgne se napokon Jurica, — ja dakle da pustim sjajnu karijeru — da se odreknem nazora otca svoga, — sve da pustim, — a čini mi se — Vam će ipak biti laglje, da pustite Vašu agitaciju, — svakako će biti manja žrtva.

— Ah — gospodine! Ne zahtievajte Vi to! — U Vašem zahtjevu leži guja — ljutica, koja ima ubiti u meni ljubav k domovini, k narodu momu — k braći mojoj — nazorom mojim, koje već četrdeset godina sliedim; — oh — moralna smrt je to, što Vi od mene hoćete. A nije od nužde; — sreća moga djeteta može se

obraniti i tako, kako Vam je eto diete preporučilo. Ako hoćete i Radojište — i to ću Vam dati.

U Jurice se zakriese oči. Ali — tek za čas. Sav onaj dugi red zagrebačkih dostojanstvenika, savjetnika, obrštara i magnatića sine mu pred dušom. Da se njih i njihova družtva odrekne? —

— Daj poslušaj otca — eto — kako je dobar, — ne zahtievaj od njega ono. Ta — ne bi ga ni ti mogao više štovati, — ta — kako da bude nepošten, — da se iznevjeri! Ne — ne — Jurica — ti toga ne možeš htjeti, kad te ja ljubim. Budi ovdje kod nas, — liepa je naša sloboda seoska.

— Zar toj seoskoj dosadi, — tim birušem, volarom i pastirom za volju — da pustim svoju karijeru?. — sarkastično spomene Jurica.

— Gjuro? — trgne se bolno Lota. — Ti bi meni za volju —

— Ah — ne budi romantična!

— Gjuro! — i ona morade staviti bliedu hladnu ruku na srce, toliko ju unutri nešto zaboljelo. I nije se mogla maknuti.

— Dakle — Vi ne pristajete na moj priedlog? Onda — gospodine — prestaje sve izmedju nas. Ja odlazim — i on pokroči duljim koracima k vratima

— Jao — i takovoga ja ljubljah! — vrisnu Lota te bez sviesti pade na pod.

— Zlotvore — napoštenjače — vikao je starac za njim, padajući na koljena do kćeri, bliede kano da nema kapi krvi u njoj.

Djevojka je zapala u težku bolest. Liečnik je našao, da imade istu pogrješku na srcu, koju je imala pokojna majka. I bolest kano da je već u prvom početku pošla istim putem kano kod pokojnice. U nekoliko dana izgubila je djevojka ne samo rumenu svježost u licu, nego

i potezi postadoše nekako nategnuti i oštri, pod očima se navukli široki crni prsteni, a što je najgore, od dana do dana sve se više djevojče sušilo i srce joj tako nepravilno kucalo, da joj je kojiput posve nestajalo daha te je sirotica u omaglicu padala. Za njekoliko mjeseci netragom nestalo njene bujne obline forma i mišica, izčezla divna joj gibkost i ona klasična harmonija sviju crta tiela, te je sirotica izgledala svakud šiljata — nespretna, — i kosti posvud virile, a laktovi pravili oštre pravokute. Lapsanović u svojoj brizi htjede već po Juricu poslati, no — Lota pala gotovo u grčeve, kad joj je tek natuknuo svoju namjeru. A za malo — i čitao u službenih novinah njegovo promaknuće i njegove zaruke s nekakom njemačkom barunesom. Starac onda pomišljao, da odvede diete nekud na putovanje. Ali — strašni i vječni hlapat srca, spojen s čestimi grčevi, nije dozvoljavao niti najkraće vožnje. Sirotče trpjelo strašno. Istom pak duševne boli! I stidila se — i žalostila — i plakala — i čeznula za sretnimi dani i opet ih proklinjala skupa sa svojom sudbom. Onako mlada — a već je uvidjela i razumjela istinu, da je smrt najveća dobrotvorka čovjeku, — te ju željela. —

Starac je Lapsanović gotovo očajavao i trpio muke, koje se ne dadu opisati. Razum i zdrave oči jasno mu govorahu, što ga čeka. Tu nije bilo možno da se vara. Ta — upravo je ovako i kod žene mu bilo. Al — ona silna ljubav k djetetu ne dopuštaše, da izgubi svaku nadu, te je bilo časova, kad se je hvatao vjere u čudesa i posve se ozbiljno pitao, zašto da se baš kod drage mu jedinice takvo čudo ne dogodi. A kad mu opet pogled na malu mučenicu nije ni pod koji način dozvoljavao, da se još nadami obsjenjuje, onda je okrenutim licem i suznim očima dizao k zidu skvrčene pestnice i proklinjao sve — i sebe — i svoju sudbu — i stanje,

koje mu je to sakrivilo. „Moje rodoljublje — moja vjernost i ljubav k toj zemlji, koja me je rodila i koja čuva kosti mojih roditelja, — ova moja ljubav — oh — ona im je bila na putu — ona je mogla dovesti svakoga u sumnju, koji mi se približi, da ga se prijavljalo — ah — i zato diete moje nije smjelo dobiti onoga, koga mu je srce pokazalo. Ne krivim ja — onu kukavicu — ah — Bože — Bože — što mi mučiš zemlju moju!“ Ili opet tužio se i ljutio na Juricu Maletića. Čisto mu suze od jadi i boli dolazile, da u Hrvatskoj imade takovih ljudi. „Taj ćuti baš u sebi ostan, da robuje i da se previja pod bičem. Da je nesretnik morao zapasti u siromaštvo, ako bi se bio odrekao službe i vjeran ostao svojoj rieči i svome srcu, — još bih ga kojekako mogao razumjeti, izpričati, — al ovako — ja mu nudjam imetak, — slobodu, — a on za volju vanjske časti i jadne privídne moći žrtvuje i svoje poštenje, daje se na ovake stvari, s kakvimi je k meni došao. Ah — a diete moje — angjeo moj, — koji nije bio takav stvoren, da podnese toliku grdobu ljudske duše, — ono sirotče mora — da umire! — “

A jednoga dana — bilo divno svietlo jutro majsko — iznesao otac sam malu jadnicu na balkon, jer je toliko željela da se nagleda sunca i svježe zeleni lišća i nasluša poja i cvrkuta ptičica. I bogče malo od ganuća i razdraganosti zapljeskalo je u suhe iznemogle dlanove i oči zapele za bajnu plavu daljinu nježno-modra lazura — i srce joj stalo jače kucati, — a onda u jedared osjeti unutra strašnu bol i otme joj se bolan krik, sumorna glavica zavrtjela se i nemoćno pala na uznak te još jedan čas i — biedni Lapsanović držao je u naručaju svome mrtvo diete svoje. —

* * *

Težki — težki dani osvanuli starcu Lapsanoviću. Iz bolna biesa padao u tupu muku. I nedjelje — i mjeseci prodjoše, da je jednako trpio. Od strašnih bolova toliko bijaše izmučen, da mu je gotovo sve težko bilo i sve ogavno postalo. I sada se nije ni za što brinuo; svoje privatne poslove zanemario, a javne prepustio svojim protivnikom. Stari Maletić sa podžupanom Majdakom radio neprestance za se, i već su u sviet išla slavodobitna izvješća, po kojih je u onom kotaru nestalo svake oporbe. U istinu pak trebaše Lapsanović tek prstom maknuti, i sve je bilo inače. Kad bi mu naime na um pala nesreća djeteta te se sjetio, kako ga je baš ona za svoje bolesti jednako sokolila i opominjala, da ne pusti Maletiću pobjede, — onda se koji put iztrgao za čas svojoj letargiji te je tada svaki put pomrsio Maletiću račune. Zato ne napredovahu njegove stvari onako, kako je želio i kako je svietu govorio. Istina predobio je nekoje stare pristaše Lapsanovićeve, — al uza sve to ipak Lapsanović je bio jači — Maletić a s njim i Majdak uvidješe napokon, da im treba eklatantan dokaz ili znak svojoj pobjedi. U tu svrhu dogovore se, da se Maletiću u javnom zboru od strane skupštinara svečana pouzdanica izreče. Tu im dakako glavno Lapsanović priečio. Trebalo je dakle da se starcu zaprieči akcija. Al kako? I podžupan Majdak domislio se i tim više o tom nastojao, što mu je Maletić bio u tom slučaju obrekao svoju moguću zaštitu u nekih njegovih poslovih.

Neki dan ode podžupan Majdak u Radojište. Lapsanovića nadje u sobi, gdje mirno i bez svakoga posla sjedi. Vdeći kako se starac posušio, u licu sav požutio i nekako se sav zgrbio te mu ruke drktale a oči mutne i crvene bez zanimanja gledale preda se, pomisli Majdak u sebi: „E — kad taki izgledaš — bit će lako s tobom!“ —

— Došao sam, da Vam nešto kažem, — uzme odmah Majdak. — Naš susjed Maletić uživa najviše povjerenja u županiji, svekoliko žiteljstvo stoji uza nj. No — to bi trebalo nekim svečanim nedvojbenim načinom izjaviti, pak žele mnogi, da mu se u javnom zboru od strane skupštinara izdade pouzdanica. Vi — znadete — taka stvar ima istom svoju pravu vriednost, ako je jednodušno i bez odpora prihvaćena. To pako zavisi od Vas. Ja znadem — da Vi još uviek protiv njega stojite, — al — zaklopite malko oči, — pa ne pravite neprilika, — nemojte mi kvariti posao — napokon i moja karijera zavisi od toga!

— Gospodine podžupane, — kako se usudjujete sa mnom ovako govoriti? Zar Vas moja nesreća ovlaštuje s takim priedlogom doći?

— Ne — ne — oprostite! Baš Vaša nesreća nuka me, jer ne ću da dalje i više trpite.

— Da li ja trpim ili ne trpim — to je moja stvar.

— Poslušajte me samo. Kano prijatelj i štovatelj Vaše obitelji i cienjenoga imena moram Vas upozoriti, da će se u slučaju, ako osujetite stvar, da će se naći čovjek, koji će javno pripoviedati svietu, kako je Vaša pokojna kćerka zatečena bila lanjske godine . . . . .

— Pustite barem grobovom mira! — prekine ga Lapsanović i biesno i bolno.

— Tek da Vam kažem — no da, — ali slušajte me, — zatečena je bila s Juricom Maletićem prilikom oluje . . . . u suši . . . . te svakako nije bilo od Vas mudro puštati djevojku samu na šetnju s mladim vjetrogonjom . . . . premda su im majke toli srdačno prijateljevale i Jurica je u Vas pažen bio kao rod . . . .

— Šutite — za Boga — neskvrnite imena — moje Lote — moje svetice! —

*

— Al sviet voli vjerovati grieh nego li svetost. Ljudi će svakako mnogo toga misliti, ako se ovo — što mogu i ja kao očevidac posvjedočiti — proglasi ..... pa će i istu smrt kojekako tumačiti. Dakle — gospodine, — promislite dobro, što radite. Da, — Vaša opreka i borba protiv Maletića, otca Juričina — tek bi podkriepila kojekake sumnje! —

— Ne, — prestante, — to je infamija, — to je zločin, što Vi govorite — pustite me; — Vi niti jedan čas dulje ne možete ostati pod ovim krovom. —

— Ne žestite se. Dogodit će se, kako rekoh, — upamtite to, — a ja ću opet svoje postići. Najposlije ne tražim od Vas nego da ne dodjete na zbor, — a to ću u ostalom i kao upravitelj ove županije lako prepriečiti. Vidio sam, kako su vukli iz štale Vaše jedno parnuto blažče, — županijski živinar lako može ustanoviti kužnu bolest, pa ne će smjeti Vaši konji iz Radojišta. A tim dobismo mi — jer kako rekoh — nama je dosta — ako izostanete. —

I Majdak ode. A starac je u prvi tren bjesnio i zaklinjao se, da će tek sada početi borba s njegove strane. Onda je opet dozivao u pamet Majdakove rieči te čisto da je počeo drktati. Poznavao ga, da je taj sve kadar učiniti, čim se grozio. Ah — a biedna njegova sirotica da i sad još trpi, da čisti njezin glas, njena sveta nevinost bude okaljana otrovnom pjenom ljudskog ogovora, — ah — kako da to uzmogne pred Bogom i pred savjesti na se uzeti? — Zar nije dosta, što je jednom već njenu sreću i njen život proigrao za volju svojih načela? Ne — ne — Lotina uspomena mora netaknuta ostati! Al — ona sama tamo iz neba ne bi dopustila, da joj otac taku nevjeru učini! —

Starac gotovo kô lud bez svake odluke, jednako se

kolebajući, trčao i trčao po praznih tihih sobah svoga dvora.

Kad je imao ići na zbor, ostao je kod kuće, a drugi ili treći dan čitao je u novinah, da je zbor Maletiću jednoglasno izrazio i votirao svoje podpuno pouzdanje.

„Jednoglasno!“ — i on se zagleda u papir. — Dakle — i ja spadam k tome — ah — i starac sakrije lice u obje ruke. U sobi je imao slike Gaja, Janka Draškovića, Jurice Oršića i mnogih drugih ilirskih prvaka. Čisto se nije usudio da podigne k njima oči, a sutradan dobio je pismo za pismom, gdje ga jednomišljenici pitaju, što to za Boga znači? Osobito vatreni jedan pristaša dodao još pitanju: „Zar si se i ti odrekao staroga barjaka?“ A starac pročitavši to, izleti kô lud iz sobe i cieli je dan tumarao po vani. Nije se još ni pod večer smirio, a prolazeći mimo velikog portreta Lotina čisto mu se pričinilo, kano da ga one krasne njene oči prekoravaju.

Sutradan nadjoše ga prostrieljene glave pod slikom kćerinom. —

Majdak razglasio i po novinah i inače, da se biednik ubio od žalosti za kćerkom. Župnik pak Ilančić imao je od njega list, što mu ga je tik pred svojim činom napisao i u kome je bilo ovo mjesto: „Niesam zvao smrt u pomoć, kad sam izgubio ženu, sina i kćerku, — al sada — kad sam izgubio podlom klevetom vjeru svojih prijatelja — ja ju zovem. Jedina ona može mi mira dati! Težko pregaram i ne mogu gledati, gdje nam je u zemlji staroga hrvatskoga poštenja, vjere i značaja nestalo, što se uz tudjinstvo uvriežila najogavnija kleveta i sujeta, koja ni najsvetije ćuti ne štedi, pak tako nikad od nas svojih gospodara! Zavladalo takih ljudi narodom, koji ne bi nikad na vidjelo smjeli izaći, pak me i to boli, što i sam priznati moram: svojom neodlučnošću — makar i protiv volje svoje — i ti si ovomu stanju

doprinesao! Ako radi ove svoje slabosti zaslužujem kaznu — ja ju sam sebi podjeljujem, — al za to se držim ipak vriednim, da za biednu ovu zemlju rodjenu — svoju zadnju u životu molitvu izmolim . . . . .“

* * *

Nije davno tomu, što ja i neki moj prijatelj prodjosmo kraj Lapsanovićeva groba i groba njegove kćerke, te pripoviedajuć mu, kako je nestalo i ove vriedne hrvatske obitelji, zapita me sav u čudu: ma je li moguće, da se tako šta dogodilo u sadanjem vieku, usred naobražene Evrope? — Ja mu po istini moradoh odgovoriti: Tako je bilo!

Sadržaj:

